

Základní práva z hlediska vztahu ústavního a správního zákonodárství se zřetelem na sdružovací a shromažďovací právo

Pavel Němec

Bakalářská práce
2005

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta managementu a ekonomiky

ABSTRAKT

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybral téma *Základní práva z hlediska vztahu ústavního a správního zákonodárství se zřetelem na sdružovací a shromažďovací právo*.

Práce je rozdělena do čtyř na sebe navazujících základních částí. První je zaměřena na charakteristiku základních práv v ústavní úpravě České republiky. Druhá část rozebírá potřebné návaznosti základních práv na zákonnou úpravu. Ve třetí základní části mé bakalářské práce jsem se snažil co nejlépe charakterizovat zákonnou úpravu sdružovacího a shromažďovacího práva v České republice. V poslední části mé bakalářské práce se snažím o zhodnocení problémů vyplývajících z platné zákonné úpravy a její vztah na ostatní úpravy.

ABSTRACT

I chose for my bachelor thesis following subject: *Basic rights in term of relation constitutional and administrative legislation in consideration of freedom to association and assembler*.

I divided my thesis to the four basic continuing parts. I focused on the characteristics of the basic rights in the constitutional alteration of the Czech Republic on the first part. The second part analyses necessary continuations of the basic rights on the judicial adaptation. I tried to characterize a legislative adaptation of the association and assembler rights in the Czech Republic in the third part of my bachelor thesis. I endeavour to evaluate problems ensuing from the valid judicial adaptation and its connection with the other adaptations in the last part of my bachelor thesis.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce JUDr. Miloši MATULOVÍ, CSc. za odborné vedení mé práce, poskytnuté konzultace, předání cenných informací a věcných připomínek a za zapůjčení literatury a materiálových podkladů pro vypracování práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedenou literaturu jsem citoval.

Ve Zlíně dne 10. 5. 2005

.....

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 ÚSTAVNÍ SOUD A HISTORIE ÚSTAVNÍHO SOUDNICTVÍ.....	8
1.1 ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY.....	8
1.1.1 <i>Pojem ústavního práva ČR a jeho vývoj.....</i>	<i>8</i>
1.1.2 <i>Ústava.....</i>	<i>8</i>
1.1.3 <i>Listina základních práv a svobod.....</i>	<i>9</i>
1.2 POJEM ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD	10
1.2.1 <i>Prameny právní úpravy</i>	<i>11</i>
1.2.2 <i>Nositelé a adresáti základních práv a svobod.....</i>	<i>13</i>
1.2.3 <i>Obsah základních práv a svobod.....</i>	<i>14</i>
1.2.4 <i>Funkce základních práv a svobod (úp I str. 106-107).....</i>	<i>15</i>
1.3 ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA ÚSTAVNÍ ÚPRAVY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD.....	15
1.3.1 <i>Svoboda a rovnost jedince v důstojnosti a právech.....</i>	<i>15</i>
1.3.2 <i>Nezadatelnost, nezczizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv svobod.....</i>	<i>16</i>
1.3.3 <i>Respektování postavení jedince v podmínkách právního státu.....</i>	<i>17</i>
1.3.4 <i>Podmínky omezení základních práv a svobod</i>	<i>17</i>
1.4 KLASIFIKACE ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD JEDINCE PODLE LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD	18
1.4.1 <i>Přehled klasifikací základních práv a svobod</i>	<i>18</i>
2 ZÁKLADNÍ LIDSKÁ PRÁVA A SVOBODY A JEJICH ZÁRUKY V PRÁVNÍM ŘÁDU.....	20
2.1 ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM (ČLÁNEK 5)	20
2.2 PRÁVO NA ŽIVOT (ČLÁNEK 6).....	20
2.3 NEDOTKNUTELNOST OSOBY A JEJÍHO SOUKROMÍ (ČLÁNEK 7)	21
2.4 OSOBNÍ SVOBODA (ČLÁNEK 8).....	22
2.5 ZÁKAZ NUCENÝCH PRACÍ A SLUŽEB (ČLÁNEK 9).....	25
2.6 PRÁVO NA OCHRANU LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI, OSOBNÍ CTI, DOBRÉ POVĚSTI A JMÉNA, SOUKROMÉHO A RODINNÉHO ŽIVOTA (ČLÁNEK 10).....	26
2.7 OCHRANA VLASTNICKÝCH PRÁV (ČLÁNEK 11).....	27

2.8	NEDOTKNUTELNOST OBYDLÍ (ČLÁNEK 12)	30
2.9	LISTOVNÍ TAJEMSTVÍ, TAJEMSTVÍ JINÝCH PÍSEMNOSTÍ A ZÁZNAMŮ, TAJEMSTVÍ PŘEPRAVOVANÝCH ZPRÁV (ČLÁNEK 13)	31
2.10	SVOBODA POHYBU A POBYTU (ČLÁNEK 14)	32
2.11	SVOBODA MYŠLENÍ, SVĚDOMÍ A NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ, VĚDECKÉHO BÁDÁNÍ A UMĚLECKÉ TVORBY (ČLÁNEK 15)	33
2.12	SVOBODA VÝKONU NÁBOŽENSTVÍ NEBO VÍRY (ČLÁNEK 16)	34
3	ZÁKONNÁ ÚPRAVA SDRUŽOVACÍHO A SHROMAŽĎOVACÍHO PRÁVA V ČR.....	36
3.1	PRÁVO SHROMAŽĎOVACÍ A SDRUŽOVACÍ Z HLEDISKA ÚSTAVNÍHO ZÁKONODÁRSTVÍ	36
3.1.1	<i>Právo shromažďovací (článek 19)</i>	36
3.1.2	<i>Právo sdružovací (článek 20)</i>	38
3.1.3	<i>Právo politických stran v ČR.....</i>	40
3.2	SHROMAŽĎOVACÍ A SDRUŽOVACÍ PRÁVO Z HLEDISKA SPRÁVNÍHO ZÁKONODÁRSTVÍ	46
3.2.1	<i>Právo shromažďovací</i>	46
3.2.2	<i>Sdružování (spr. pr. Str. 59-61)</i>	48
4	PROBLÉMY VYPLÝVAJÍCÍ Z PLATNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY.....	51
	ZÁVĚR.....	57
	POUŽITÁ LITERATURA.....	59
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	60
	ANOTACE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	61
	REMARK OF THE BACHELOR'S THESIS	62

ÚVOD

Klíčovou problematikou ústavního práva každého státu je zakotvení základních práv a svobod.

Ústavní právo jako odvětví systému práva České republiky vzniklo v důsledku zániku ČSFR uplynutím 31. prosince 1992 a vznikem svrchované a samostatné české republiky dnem 1. ledna 1993 jako jednoho ze dvou nástupnických států bývalé ČSFR podle čl. 1 odst. 2 ústavního zákona č. 542/1992 Sb., o zániku ČSFR.

Práva a svobody jsou v České republice založeny na ústavní úrovni především Listinou základních práv a svobod, která je podle čl. 3 a čl. 112 Ústavy ČR součástí ústavního pořádku České republiky.

Přirozená práva člověka existují nezávisle na rozhodnutí státu. Právě takové pojetí parlament uznal a učinil je základním principem této Listiny. Tím, že stát v jednotlivých ustanoveních Listiny zaručil tato práva, zavazuje se je chránit.

Všechny právní předpisy v České republice musejí být proto v souladu s Ústavou České republiky a ústavní Listinou základních práv a svobod.

Druhým zdrojem ochrany práv a svobod, spoluurčujícím meze zákonodárné činnosti, jsou mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách.

Zabezpečení práv a svobod není věcí jen jednotlivých států a jejich vlád, ale výsledkem a odpovědností všech svobodných národů, které vyjadřují společné ideje v mezinárodních úmluvách uzavíraných v posledních desetiletích.

Přijetím Listiny základních práv a svobod byl učiněn rozhodný krok tomu, aby se Česká republika zařadila ke státům, které tyto hodnoty ctí a o jejich prosazení společně usilují.

Bakalářská práce bude rozdělena do čtyř částí. V první části provedu charakteristiku ústavní úpravy základních práv a svobod. Ve druhé části budu rozebírat návaznost základních lidských práv, které jsou uvedeny v čl. 5 až 16 Listiny základních práv a svobod, na potřebnou zákonnou úpravu. Ve třetí části provedu charakteristiku zákonné úpravy sdružovacího práva a práva shromažďovacího a to jak z hlediska ústavního tak i z hlediska správního zákonodárství. V poslední čtvrté části bakalářské práce provedu zhodnocení problémů vyplývajících z platné zákonné úpravy a pokusím se navrhnout případnou potřebu legislativních změn.

1 ÚSTAVNÍ SOUD A HISTORIE ÚSTAVNÍHO SOUDNICTVÍ

1.1 Ústavní soud České republiky

Dne 15. července 1993 zahájil svoji činnost první Ústavní soud České republiky. Toho dne prezident republiky jmenoval do funkce na dobu deseti let dvanáct z patnácti soudců tohoto soudu, a to, s ohledem na neexistenci Senátu, se souhlasem Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Stalo se tak pouhý měsíc poté, co Poslanecká sněmovna schválila zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, který v návaznosti na čl. 88 Ústavy upravil zejména organizaci tohoto soudu a řízení před ním, a za sídlo soudu určil město Brno.

Jmenováním prvních dvanácti soudců Ústavního soudu tedy započala nová etapa ústavního soudnictví, navíc v nově se formujícím státě (12).

1.1.1 Pojem ústavního práva ČR a jeho vývoj

31. prosince 1992 zanikla Česká a Slovenská Federativní republika. Den na to vznikl nový samostatný a svrchovaný (nezávislý) stát - Česká republika. Proto s blížícím se koncem federální československé republiky přijali 16. prosince 1992 poslanci tehdejšího zákonodárného sboru ČR - České národní rady novou **Ústavu České republiky**. Týž den český parlament rozhodl o vyhlášení **Listiny základních práv a svobod** jako součásti ústavního pořádku České republiky. Listinu základních práv a svobod schválili již 9. ledna 1991 poslanci obou komor (Sněmovny lidu a Sněmovny národů) tehdejšího Federálního shromáždění (1, s. 21).

Ústavní pořádek České republiky vedle obou základních stavebních kamenů - Ústavy a Listiny základních práv a svobod tvoří i další ústavní zákony, které podrobněji upravují zvláštní otázky jako územní členění státu, státní hranice, bezpečnost republiky a některá opatření, jež souvisela se zánikem společného státu Čechů a Slováků v r. 1992.

1.1.2 Ústava

Ústava je významný dokument obsahující řád společnosti, jenž především určuje soubor základních práv a svobod občanů, pravidla pro tvorbu, uspořádání (rozdělení), výkon a omezení státní moci, a představuje tak právní základ státu.

Všechny právní předpisy v České republice proto musejí být v souladu s Ústavou České republiky a ústavní Listinou základních práv a svobod.

31. prosince 1992 zanikla Česká a Slovenská Federativní republika. Den na to vznikl nový samostatný a svrchovaný (nezávislý) stát - Česká republika. Proto s blížícím se koncem federální československé republiky přijali 16. prosince 1992 poslanci tehdejšího zákonodárného sboru ČR - České národní rady novou **Ústavu České republiky**. Týž den český parlament rozhodl o vyhlášení **Listiny základních práv a svobod** jako součásti ústavního pořádku České republiky. Listinu základních práv a svobod schválili již 9. ledna 1991 poslanci obou komor (Sněmovny lidu a Sněmovny národů) tehdejšího Federálního shromáždění. **Ústavu České republiky z roku 1992** doplnily některé další zákony, zejména v roce 1997 Ústavní zákon o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, v roce 1998 Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky a v roce 2002 Ústavní zákon o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii (12).

1.1.3 Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod (10, s. 32) byla vyhlášena usnesením předsednictva ČNR součástí ústavního pořádku České republiky. Uvedeným vyhlášovacím aktem ČNR byla jen znovu vyjádřena skutečnost ústavně založená v čl. 3 a v čl. 112 Ústavy České republiky. Těmito ustanoveními byl do pojmosloví české ústavy zaveden výraz „ústavní pořádek“, chápáný jako ústavní řád, tedy soubor předpisů (ústavních zákonů) tvořících ústavu České republiky.

Při svém přijetí Listina základních práv a svobod byla uvozena ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. z 9. ledna 1991 a označena jako ústavní zákon přijatý Federálním shromážděním ČSFR.)

Ústavní zákon č. 23/1991 Sb. podle čl. 112 odst. 3 Ústavy ČR zůstal součástí českého právního řádu, ale má nadále jen sílu zákona. Z toho důvodu platí jeho ustanovení, pokud nebyla změněna či zrušena Ústavou ČR (nebo později jiným zákonem) a mohou tedy vedle jejich norem obstát. Vyhlášovací věta tohoto ustanovení předsednictva ČNR navazuje na uvozovací větu ústavního zákona č. 23/1991 Sb., již byla Listina základních práv a svobod prohlášena za ústavní zákon proklamací o jejím zařazení do ústavního řádu české republiky. Akt vyhlášení předsednictva ČNR nemohl ovlivnit (změnit) právní sílu Listiny a její předchozí označení jako ústavního zákona (ale ani její postavení zakotvené

již v Ústavě ČR). To by příslušelo tehdy jen České národní radě a jen formou ústavního zákona. Tato věta proto toliko deklaruje zařazení Listiny mezi předpisy patřící do Ústavou nově zavedeného pojmu ústavní pořádek (jak byl založen Ústavou) a zdůrazňuje její význam. Součástí ústavního pořádku, tedy souboru norem ústavního charakteru (ústavního řádu), mohou být jen zákony ústavní. Listina je tedy nepochybně ústavním zákonem včetně své preambule.

Název tohoto ústavního zákona – Listina základních práv a svobod – vyjadřuje, že práva a svobody v tomto předpisu obsažené ústavodárce považuje za základní práva a svobody. Vyhlášovacím aktem předsednictva ČNR se vyjádřilo, že je ze základní práva a svobody prohlašuje znovu tento orgán vznikající samostatné České republiky.

1.2 Pojem základních práv a svobod

Pro výklad problematiky základních práv a svobod uvádí J. Filip (2, s. 96) obecné zásady výkladu ústavních norem. S tím souvisí pojmová nevyjasněnost řady ustanovení Listiny a Listiny vůbec jako takové. Mezi tyto otázky patří i vymezení pojmu základních práv a svobod.

Listina samotná takové vymezení neobsahuje. Její obsah je však sám takovým vymezením. Protože není možné stanovit spekulativně vyčerpávající katalog práv a svobod, které možno považovat za základní, musíme se řídit tím, co je ústavodárcem za základní považováno. To je dáno historickými a dalšími a dalšími okolnostmi přijímání takových Listin. Náš ústavodárce zde především čerpal z mezinárodních dokumentů, reagoval na zkušenosti s minulým režimem a inspiroval se i cizími ústavními vzory.

Mezinárodní dokumenty OSN hovoří o lidských právech ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948, o politických a občanských právech, popř. o hospodářských, sociálních a kulturních právech v Paktech z roku 1966. Konečně v rámci Rady Evropy platí Úmluva o ochranně lidských práv a svobod.

Pro souhrnné označení práv a svobod vyjadřujících vztah jedince a státu použil náš ústavodárce označení základní práva a svobody. Kromě toho používá celou řadu dalších označení, která jsou tomuto obecnému pojmu podřazena. Ten je souhrnným výrazem, který má pokrýt všechna práva a svobody uvedená v Listině. Základní práva svobody nejsou Listinou definovány. Ani v doktríně neexistuje jednotné pojetí.

Listina je přitom budována na přirozenoprávním pojetí těchto práv, jak o tom svědčí již její preambule, která výslovně zdůrazňuje uznání neporušitelnosti přirozených práv člověka, a práv občana a zmiňuje se o návaznosti na obecně sdílené hodnoty lidství.

Rovněž čl. 1 listiny vyjadřuje fundament, na kterém, má být úprava základních práv a svobod v Listině budována. Jde o myšlenku, že tato práva a svobody nepocházejí z vůle státu, který je může jen zakotvit. Jejich základem je však podle ústavodárce to, že je zde lidská bytost, člověk, a ta sama o sobě faktem své existence, je nadána souborem určitých práv. Tato práva proto stát může garantovat, nemůže je ale zrušit, jak to potvrzuje čl. 1 Listiny a společnost má právo si taková práva svobody hájit (čl. 23 Listiny).

Oproti tomu u pozitivistického pojetí základních práv uvádí J. Filip (2, s. 98) jako původ zejména názor G. Jellineka, podle kterého každé subjektivní právo předpokládá existenci nějakého objektivního práva, právního řádu, jehož prostřednictvím je vytvořeno, uznáno a v neposlední řadě chráněno. Nejdřív zde musí být objektivní právo a až poté právo subjektivní. Jiné tvrzení je jen záměnou faktu a práva. Objektivní řád veřejného práva je proto podle G. Jellineka základem subjektivního veřejného práva.

Východiska ústavní úpravy základních práv a svobod se proto mohou v jednotlivých státech odlišovat. Mají-li však mít povahu subjektivního veřejného práva, musí být bez ohledu na svůj zdroj (přirozené právo, vůle státu, určité třídy) pozitivně právně zakotvena, aby je bylo možno prosadit vůči státní moci.

1.2.1 Prameny právní úpravy

U otázky pramenů právní úpravy postavení jednotlivce v ČR J. Filip (2, s. 98) uvádí, že základní práva a svobody, vytvářejí pouze základ pro postavení jednotlivce ve státě. Z toho hlediska můžeme prameny právní úpravy jeho postavení rozdělit do dvou základních skupin:

a) ústavní předpisy

Pravidlem je, že základy postavení jednotlivce ve státě obsahují ústavy. Jak již bylo řečeno, Ústava ČR je v tomto směru výjimkou. V čl. 3 a 112 vychází existence Listiny základních práv a svobod a prohlašuje ji za součást ústavního pořádku ČR, nikoli však za součást Ústavy samotné. Je však třeba konstatovat, že ani v době přijetí listiny nebylo jasné, zda budoucí ústava bude Listinu obsahovat.

Listina tak v ČR platí již nikoli z titulu ústavního zákona č. 23/1991 Sb., nýbrž z titulu odkazu v čl. 3 a 112 odst. 1 Ústavy ČR. Potvrzuje to i její vyhlášení pod č. 2/1993 Sb. Tato skutečnost může mít zásadní význam na řešení případných rozporů mezi Ústavou a Listinou. To z toho důvodu, že rovněž Ústava obsahuje řadu ustanovení, která mají povahu základních práv nebo s nimi bezprostředně souvisejí. Jako příklad možno zejména uvést čl. 1 až 10, čl. 12, 18, 19, 81, 87, 90, 95, 100, 102.

b) mezinárodní smlouvy

Ústava ČR opět do důsledků nedorešila problematiku postavení mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách v právním řádu ČR. Nyní tuto otázku upravuje čl. 10 Ústavy ČR téměř stejnou formulací jako § 2 ústavního zákona č. 23/1991 Sb. Jak známo, vedl se spor o to, zda tyto smlouvy mají postavení mezi zákonem a ústavním zákonem, či zda jsou na úrovni ústavního zákona. V rámci diskuse při přijímání Listiny bylo jednoznačně řečeno, že úmyslem je umístit tyto smlouvy mezi zákony a ústavní zákony. Přesto s ohledem na možnosti objektivních a subjektivních přístupů k výkladu se objevily názory, že tento svůj úmysl ústavodárce neprojevil dostatečně zřetelně.

Mezi nejvýznamnější smlouvy tohoto druhu náleží následující univerzální a regionální smlouvy:

1. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*
(vyhláška č. 120/1976 Sb.)
2. *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*
(vyhláška č. 120/1976 Sb.)
3. *Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech*
(sdělení č. 169/1991 Sb.)
4. *Úmluva o právech dítěte*
(sdělení č. 104/1991 Sb.)
5. *Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia*
(vyhláška č. 32/1955 Sb.)
6. *Úmluva o politických právech žen*
(vyhláška č. 46/1955 Sb.)
7. *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*
(vyhláška č. 95/1974 Sb.)

8. *Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti*
(vyhláška č. 53/1974 Sb.)
9. *Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu*
(vyhláška č. 62/1987 Sb.)
10. *Úmluva o potlačení všech forem diskriminace žen*
(vyhláška č. 62/1987 Sb.)
11. *Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* (vyhláška č. 143/1988 Sb.)
12. *Úmluva č. 111 mezinárodní organizace práce o diskriminaci (zaměstnání a povolání)*
(vyhláška č. 465/1990 Sb.)
13. *Úmluva o ochranně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 a dalších smluvních dokumentů na tuto úmluvu navazujících*
(sdělení č. 209/1992 Sb.)

1.2.2 Nositelé a adresáti základních práv a svobod

V případě nositelů a adresátů základních práv a svobod upozorňuje J. Filip (2, s.102), že se jedná o specifickou problematiku, neboť se netýká ústavního práva jako odvětví, nýbrž jen jeho jedné základní části. Nicméně obecné znaky jsou zde shodné. Můžeme tak rozlišovat způsobilost k základním právům a svobodám, tzv. schopnost být jejich nositelem či subjektem.

Z výše zmíněných východisek Listiny je jasné, že tímto subjektem je především každá lidská bytost (fyzická osoba). Listina to vyjadřuje takovými obraty jako „*lidé jsou*“ (čl. 1, „*každý může*“ (čl. 2 odst. 3), „*každý má právo*“ (čl. 6, 10, 11 atd.), „*svobody se zaručují všem*“ (čl. 3 odst. 1), „*nikdo nesmí*“ (čl. 8 odst. 2, čl. 9 odst. 1), „*nikdo nemůže*“ (čl. 15 odst. 3), „*Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno*“ (čl. 19 odst. 1) „*Právo svobodně se sdružovat je zaručeno*“ (čl. 20 odst. 1), jinak řečeno, jde o všechny fyzické osoby, které jsou na území ČR. Přes zdánlivou jasnost i zde musíme konkrétně zkoumat podmínky uplatnění takto formulovaných práv. Např. čl. 15 odst. 3 se ve skutečnosti může vztahovat jen na občany ČR.

Listina v této souvislosti nestanoví bližší podmínky pro způsobilost k právním úkonům této oblasti, tj. vlastním jménem stanovenými právními prostředky tato veřejná subjektivní práva prosazovat. J. Filip (2, s. 103) dovozuje, že tam, kde předpokládá bližší zákonnou úpravu nějakého práva, bude se to řídit touto úpravou (např. zákonem rodině,

zákonem o sdružování občanů, zákonem o sdružování v politických stranách atd.) např. čl. 20 odst. 2 Listiny hovoří o právu občanů zakládat politické strany. Zákon o politických stranách to omezuje na občany ČR od 18 let věku. Listina sama určité základní právo s nějakým věkem nespojuje. Např. u volebního práva tyto hranice řeší Ústava ČR v čl. 18 a 19, další věkové hranice stanoví v souvislosti s přístupem k významným voleným a ve veřejným funkcím (čl. 57 odst. 1, čl. 84 odst. 1). Věková hranice se proto i zde bude řídit zákony, pokud jsou Listinou nebo Ústavou či mezinárodní smlouvou předpokládány. Jinak bud věková hranice pohyblivá se zřetelem na obecné předpoklady jakými jsou vyspělost, zralost apod.

Určitá základní práva jsou spojena výhradně se státním občanstvím. Podle čl. 42 odst. 1 Listiny a čl. 1 odst. 2 ústavního zákona ČNR č. 4/1993 Sb. se pod pojmem občan rozumí v Listině občan ČR. Takových ustanovení není mnoho a nejsou omezena pouze politickými právy.

Další klasifikace subjektů základních práv a svobod může být podle jejich omezení na děti, ženy, mladistvé, tělesně postižené, národnostní a etnické menšiny, zaměstnance.

1.2.3 Obsah základních práv a svobod

Stát a jeho orgány, popř. jiné orgány pověřené výkonem veřejné moci jsou adresáty nároků, které pro jejich subjekty vyplývají ze základních práv svobod. Jejich povinností je proto podle povahy těchto práv buď se určitého jednání či zásahu zdržet nebo poskytovat potřebnou součinnost, popř. stanovená plnění. Takto lze současně charakterizovat obecný obsah základních práv a svobod. Konkrétně je pak dán povahou jednotlivých práv a svobod, tj. např. právem na ochranu života, soukromí, právem na účast ve volbách, při vytváření občanských sdružení, právem svobodně se sdružovat, právem podnikat apod.

Obsahem základních práv a svobod jsou proto nároky, které pro jejich subjekty (nositele) plynou vůči státní moci. Jak již bylo zdůrazněno, základní práva a svobody jsou v našem ústavním systému současně hodnotami, kterými je stát vázán na své činnosti.

Dalším významným aspektem obsahu základních práv a svobod je vytváření institutů a institucí. Tím nejsou subjekty základních práv, jejich prostřednictvím však ústavodárce institucionalizuje realizaci těchto základních práv a svobod. Např. v souvislosti se sdružovacím právem je takovou institucionální zárukou jeho realizace zakotvení institucí politických stran, politických hnutí, občanských sdružení, spolků,

společností, odborů (čl. 20, čl. 27). Obdobně možno uvést církve a náboženské společnosti (čl. 16), školy (čl. 33), rodinu a rodičovství (čl. 32), obhajobu (čl. 40 odst. 3) (2, s. 105).

1.2.4 Funkce základních práv a svobod (úp I str. 106-107)

Funkce základních práv a svobod bezprostředně souvisejí s jejich obsahem. Základní práva a svobody nejsou pouhým pasivním odrazem stavu společnosti a dosažené úrovně jejího vývoje a vědomí. Současně také v mnoha směrech zpětně na své okolí působí. Jsou s ním bezprostředně spjaty, takže jeho změny se projevují i v oblasti základních práv a obráceně. Jejich funkce lze charakterizovat jako hlavní směry jejich působení na společenské vztahy. Každé základní právo zde hraje svoji roli, funkce se však projevují v komplexu jejich působení.

Základní je nepochybně funkce omezení státní moci. Ta je obecně vyjádřena v čl. 2 odst. 2 Listiny. Státní moc může být uplatňována jen v případech a v mezích stanovených zákonem a způsobem, který zákon stanoví. Jedinec tak má zajištěny autonomní prostory, kde se může i ve společnosti státně organizované svobodně rozvíjet jako jedinečná osobnost (2, s. 107).

1.3 Základní východiska ústavní úpravy základních práv a svobod

Ústavní úprava základních práv a svobod má hluboké filosofické, historické, právní a politické zázemí. Nám však na tomto místě jde o východiska pozitivněprávní, tj. přímo obsažená v Listině jako základní pravidla pro realizaci jejích ustanovení. Tato východiska jsou obsažena v první hlavě Listiny označené jako základní ustanovení.

1.3.1 Svoboda a rovnost jedince v důstojnosti a právech

Na prvním místě Listina v čl. 1 uvádí fundament. Na kterém je celá vystavěna. Jde o pravidlo, podle kterého státní moc musí k lidem přistupovat z hlediska toho, že jsou „svobodní a rovní v důstojnosti a právech“

Čl. 1 Listiny to prohlubuje v tom směru, že zdůrazňuje trvalost rovnosti v důstojnosti a právech. Nedá se však říci, že by odstraněním zmínky o rození byla posílena pozice zastánců ochrany počatého lidského života. Právní povahu a důsledky tohoto ustanovení zatím nelze jednoznačně posoudit. Nepochybně se však promítá do ostatních ustanovení Listiny.

Toto ustanovení má dva základní aspekty. Jeden směřuje k uznávání svobody jednotlivce a druhý k prohlášení rovnosti lidí v důstojnosti a právech. Čl. 1 přitom svobodu chápe ze všech možných hledisek, kdežto ustanovení Listiny již jen z určitých úhlů (čl. 7 až 9, 14 až 16).

Rovnost v důstojnosti je zvýrazněním základní myšlenky celé Listiny. Toto ustanovení obrací pozornost k subjektu základních práv, tj. k lidské bytosti nadané určitými vlastnostmi (nepochybuje zejména vůle k jednání, rozum, který ji řídí, svědomí, povaha atd.), které nelze odmítnout, neuznat, zcizit apod. jde o formu generální klauzule. Důstojnost lidské bytosti je dána její samotnou existencí, nevyčerpává se však právem na život. Na základě toho Listina nerozlišuje mezi lidmi z hlediska jejich duševní způsobilosti, věku, tělesného stavu apod. Určitou konkretizací tohoto ustanovení jsou zejména ustanovení o základních lidských právech (čl. 5-16).

Obecné pravidlo o rovnosti je zakotveno v čl. 3 Listiny. Podle něj se základní práva a svobody zaručují všem, bez rozdílu pohlaví, ras, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, rodu nebo jiného postavení. Uplatňuje se tak obecná zásada, aby rovné bylo bráno rovně, kdežto nerovné má být bráno s ohledem na svou rozdílnost. Blíže se např. zachycuje čl. 4 odst. 3 Listiny z hlediska omezení základních práv, které musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Pokud Listina hovoří o všech, musí se ustanovení vztahovat na všechny bez rozdílu, pokud o nikom, tak na nikoho, pokud o občanech, tak na všechny občany, pokud o cizincích tak na všechny cizince atd.

Kromě toho Listina obsahuje zvláštní pravidla o nerovnosti, která je podle vztahu obecného a zvláštního v právu třeba použít přednostně. Týká se to především rovnosti vlastníků (čl. 11 odst. 1), rovnosti voličů (čl. 21 odst. 3), rovnosti přístupu k voleným a jiným veřejným funkcím (čl. 21 odst. 4) a rovnosti v soutěži politických sil (čl. 22) a působení odborových organizací (čl. 27 odst. 2). Obecná ustanovení pak platí podpůrně. (2, s. 107)

1.3.2 Nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost základních práv svobod

Výrazně je přirozenoprávní základ Listiny vyjádřen ve druhé větě čl. 1, podle které jsou „základní práva a svobody nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“.

Zde Listina přímo navazuje na dokumenty 18. století o nezcizitelných a posvátných lidských právech, jak je formulovalo např. Prohlášení nezávislosti z roku 1776 nebo Prohlášení práv člověka a občana z roku 1789. Rozdíl je zde v jejich rozsahu. Jestliže např. Prohlášení nezávislosti za nezcizitelná práva považovala život, svobodu a práva na hledání štěstí a Prohlášení práv člověka a občana jako přirozená a nepromlčitelná lidská práva prohlašují svobodu, vlastnictví, bezpečnost a odpor proti útlaku (čl. 2), naše Listina to v čl. 1 vztahuje na všechna základní práva a svobody. V čl. 41 to však sama u některých práv výrazně omezuje (2, s. 109).

1.3.3 Respektování postavení jedince v podmínkách právního státu

Některá základní ustanovení Listiny jsou východiskem pro uplatnění koncepce právního státu. Především se jedná o čl. 2. Zde je zdůrazněna podmíněnost státu demokratickými hodnotami a jeho ideologická a náboženská neutralita (odst. 1), jako významná záruka zajištění svobody a důstojnosti jednotlivce ve společnosti.

Dále to je sebeomezení státní moci, kterou lze uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon. S tím bezprostředně souvisí ustanovení čl. 2 odst. 3 Listiny, podle kterého *„každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“*. Tím je zásadně omezena veřejná moc (výhrada zákona) ve vztahu nejen k jednotlivci, nýbrž vůči každému na koho se vztahuje, vůči komu je uplatňována. Proto se této zásady mohou dovolávat i právnické osoby soukromého práva jako občanská sdružení, obchodní společnosti apod. (2, s. 110).

1.3.4 Podmínky omezení základních práv a svobod

Listina rovněž stanoví podmínky, za kterých může státní moc základní práva a svobody omezit. Je jich celá řada a jsou obsaženy jak v obecných ustanovení Listiny, tak u jednotlivých základních práv a svobod.

Základním pravidlem pro omezení základních práv a svobod je výhrada zákona, obecně formulovaná v čl.- 2 odst. 2 Listiny. Toto pravidlo se týká všech složek státní moci a musí být respektováno v rámci výkonu zákonodárství, správy i soudnictví. Tímto způsobem je Listina vlastně negativním vymezením zákonodárné kompetence. Určuje oblasti, kam ani zákonodárce svým zákonem nemůže zasáhnout. Tím se zásadním způsobem odlišuje naše pojetí základních práv např. od Velké Británie, kde platí

svrchovanost parlamentu, který ve své zákonodárné kompetenci nemůže být omezen a jeho zákony nepodléhají kontrole nějakého osudního orgánu.

Důležitá je v případě stanovení povinností formulace listiny (čl. 4 odst. 1), podle které mohou být ukládány pouze „*na základě zákona a v jeho mezích*“. To znamená, že je zde výhrada zákona, avšak jen jako základu pro stanovení povinnosti. Tu může na základě jeho zmocnění stanovit i prováděcí předpis, který se však může pohybovat pouze v mezích tohoto zákona. Naproti tomu meze základních práv lze upravit za podmínek stanovených Listinou „*pouze zákonem*“, tzv. že je nelze upravit cestou prováděcího předpisu na základě zákona (2, s. 111).

1.4 Klasifikace základních práv a svobod jedince podle Listiny základních práv a svobod

1.4.1 Přehled klasifikací základních práv a svobod

Existuje značné množství klasifikací základních práv a svobod. Nejde o samoúčel. Slouží k poznání jejich povahy a často mají i právní význam, což je případ naší Listiny. J. Filip (2, s. 113) uvádí, že klasifikace se rozvíjely postupně s pronikáním do problematiky lidských práv. Totéž platí pro uplatnění klasifikací a systematizace dokumentů, které je obsahovaly. Např. Virginské prohlášení práv z roku 1776 a francouzské Prohlášení práv člověka a občana ještě žádné členění nemají, poslední však již v názvu rozlišuje práva člověka a práva občana.

J. Filip (2, s. 113) dále uvádí, že klasifikace jsou založeny na značném množství klasifikačních kritérií, která spočívají zejména ve formě ústavního zakotvení, předmětu úpravy, obsahu, funkcích, subjektech, adresátech, právních pramenech, formách omezení, ideologických východiscích, možnostech zrušení, pramenech atd. Alespoň některé z těchto kritérií nám mohou posloužit ke klasifikaci základních práv a svobod v ČR, a tím k jejich lepšímu poznání a pochopení.

a) klasifikace podle pramenů a právní síly

Zde by bylo možno základní práva a svobody rozčlenit na ty, které jsou obsažené v Listině, v Ústavě nebo mezinárodních smlouvách o lidských právech a základních svobodách. Z toho mezinárodních smlouvách o lidských právech a základních svobodách. Z toho vyplývá teoretický rozdíl v právní síle u prvních dvou pramenů. Státní moc ve

všech svých formách je vázána základními právy, ať se nachází v kterémkoli z těchto pramenů.

b) klasifikace podle objektů a adresátů

Tato klasifikace byla provedena v tom směru, že je dělíme na práva všech, práva občanů, cizinců, právnických osob a určitých sociálních skupin (ženy, mladiství, tělesně postižení). Tomu do značné míry odpovídá členění na práva lidská, politická a sociální.

c) klasifikace podle statusu

Jako základ této klasifikace představuje J. Filip (2, s. 114) jedno z klasických děl v této oblasti, tj. práce G. Jellineky nazvaná Soustava subjektivních veřejných práv, která vyšla poprvé v roce 1892. A uvádí, že podle Jellineka se jednotlivec nachází díky své příslušnosti ke státu v několika polohách, ze kterých vyplívají nároky, které označuje jako subjektivní veřejná práva.

d) klasifikace práv podle generací

V posledních desetiletích se rovněž rozšířila klasifikace základních práv a svobod na tzv. generace. Právy první generace jsou z hlediska Listiny lidská práva, základní svobody a práva na soudní ochranu, která mají původ již v 17. a 18. století. Druhou generací jsou práva hospodářská, sociální a kulturní, spjatá s rozvojem dělnického a křesťanského sociálního hnutí zejména koncem 19. a počátkem 20. století. Třetí generace těchto práv jsou tzv. práva solidarity. Mezi ně patří právo na mír, na informaci, na rozvoj, na zdravé životní prostředí nebo na společné dědictví lidstva. V případě poslední generace jde o neuzavřený vědecký problém zejména z hlediska jejich adresátů (kolektivy), ale i obsahu. Některé zdroje dokonce uvádějí čtyři generace práv. Jako druhá generace základních práv a svobod bývají označena práva politická (např. čl. 19 a čl. 20 Listiny).

2 ZÁKLADNÍ LIDSKÁ PRÁVA A SVOBODY A JEJICH ZÁRUKY V PRÁVNÍM ŘÁDU

Základní lidská práva a svobody se ústavodárce pokusil soustředit do prvního oddílu hlavy druhé v čl. 5 až 16. Jde o práva a svobody, které vyjadřují místo jednotlivce v občanské společnosti. Současně mu vytvářejí autonomní prostory pro individuální rozhodování a rozvoj, což značí, že mu garantují jeho intimní sféru a charakterizují jej jako lidskou bytost ve smyslu čl. 1 Listiny. Sledovat přitom budeme zejména zdroje, subjekty, obsah a možnosti omezení každého z těchto práv a svobod.

2.1 Způsobnost k právům (článek 5)

Každý je způsobilý mít práva.

Ze systematického zařazení článku 5 v Listině celkem bez pochybnosti vyplývá, že tu jde o abstraktní (obecnou) způsobilost k právům, tj. o způsobilost k jakýmkoli právům, a nikoliv jen k některým a zejména nikoliv jen k těm, která jsou uvedena v Listině, např. v druhé hlavě, např. v druhé hlavě Listiny, kde je toto ustanovení uvedeno.

Způsobilost k právům podle čl. 5 nezbytně implikuje i způsobilost k povinnostem. Historické důvody, které vedly ke vzniku deklarací lidských a občanských práv, vedly i k tomu, že se v takových dokumentech většinou mlčí o povinnostech. Připomínku povinnosti však nacházíme již ve francouzské Deklaraci práv člověka a občana. Z hlediska teoretického jsou však pojmy „právo“ a „povinnost“ pojmy souvztažné, resp. komplementární, z nichž jeden předpokládá druhý.

Je tedy nepochybné, že způsobilost k právům ve smyslu čl. 5 mlčky implikuje i způsobilost k povinnostem (10, s. 63).

2.2 Právo na život (článek 6)

(1) Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.

(2) Nikdo nesmí být zbaven života.

(3) Trest smrti se nepřipouští.

(4) Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.

K odstavci 1: Právo na život má každý bez jakékoli diskriminace a je pojímáno jako rovné právo pro všechny lidi bez rozdílu. Právo na život a na poskytnutí pomoci při ochraně, záchraně či uchování života nemůže být závislé na majetku, rodu, rase, národnosti, víře či náboženství nebo jiných rozdílech uvedených v čl. 3 odst. 1 Listiny. Stát nemůže např. vydat zákon, jímž by se připouštělo, že zdravotní pomoc při uchování život by bylo poskytován tak, že by někoho ve smyslu čl. 3 odst. 1 Listiny z tohoto práva vylučovala, diskriminovala kohokoliv, ale je povinen zajistit právo, aby každý si byl v tomto právu rovný s jinými.

K odstavci 2: Uvedené ustanovení výslovně zakazuje, aby kdokoliv jiného zbavil života. Sankce za porušení tohoto zákazu, který má rovněž přirozenoprávní povahu a patří k obecně uznaným morálním principům („nezabiješ“), je obsažena v trestním zákonodárství. Trestní zákon rozlišuje sankci za porušení tohoto principu podle zavinění a jiných skutečností.

K odstavci 3: Nepřípustnost a nepřijatelnost absolutní sankce bez možnosti reparace, tedy trestu smrti, se stala ústavním principem. Trest smrti není tedy obsažen mezi druhy trestů v trestním zákoníku. Listina základních práv a svobod stanovila tuto zásadu naprosto kategoricky, bez jakékoli možnosti odlišné vnitrostátní úpravy.

K odstavci 4: Ustanovení tohoto odstavce odkazuje na důvody uvedené v zákoně, jež vylučují, aby určité jednání bylo považováno za porušení práva na život.

Podle čl. 2 odst. 2 Evropské úmluvy se zbavení života nebude považovat za způsobené v rozporu s odst. 1, jestliže bude vyplívat z použití síly, které není více než zcela nezbytné, při:

- a) obraně každého proti nezákonnému násilí,
- b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené,
- c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.

Tato ustanovení mají podle čl. 10 Ústavy přednost před zákonem (10, s. 67 - 73).

2.3 Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí (článek 7)

(1) Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.

(2) Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

K odstavci 1: Předmětem nedotknutelnosti podle čl. 7 odst. 1 je jednak osoba a jednak její soukromí, tj. soukromí osoby. Tím, že Listina k nedotknutelnosti osoby přidala pojem nedotknutelnosti jejího soukromí, věc zkomplikovala a způsobila jisté interpretační obtíže.

Osobou se v čl. 7 nerozumí osoba jako subjekt práva, nýbrž prostě člověk, tj. fyzická osoba. Člověk má právo na nedotknutelnost od svého narození do své smrti.

K porušení nedotknutelnosti osoby, resp. K zásahu do ní, může dojít nejen fyzickým „dotknutím“, jako je tělesné zranění, nýbrž jakkoli. Zásah do integrity osoby je z hlediska čl. 7 zpravidla definován nikoli způsobem, kterým k němu došlo, ale výsledkem, který byl způsoben.

Z toho co bylo právě řečeno, vyplývá, že k zásahu do integrity osoby může dojít jak konáním, tak nekonáním (např. neposkytnutím pomoci, nepodáním léku atd.).

Zásahem do nedotknutelnosti osoby je porušení tělesné integrity člověka chápáné v širším smyslu, tj. jako porušení či zhoršení zdraví, jímž může být způsobení zranění, způsobení či zhoršení choroby, a to i choroby, resp. Poruchy psychické, ale i způsobení bolesti.

Pojmu „je zaručena“ třeba rozumět, že ji zaručuje stát.

K odstavci 2: Uvedené ustanovení je převzato z čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Tam je spojeno s dalším ustanovením, že „zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům“. Tato druhá věta zdůrazňuje jen jeden z případů obecně obsažený ve větě první.

Z judikatury (Soering v. Spojené království, 1989): Pobyť odsouzeného v tzv. chodbě smrti, tj. převádění odsouzeného z cely podle toho, zde je vedeno řízení o milosti, řízení a obnově řízení apod., je podle evropského soudu nelidským a ponižujícím jednáním (10, s. 77 - 81).

2.4 Osobní svoboda (článek 8)

(1) Osobní svoboda je zaručena.

(2) Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku.

(3) Obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně. Zadržaná osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu.

Soudce musí zadrženou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.

- (4) Zatknout obviněného je možno jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu. Soudce musí zatčenou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo ji pustit na svobodu.*
- (5) Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu.*
- (6) Zákon stanoví, ve kterých případech může být osoba převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu. Takové opatření musí být do 24 hodin oznámeno soudu, který o tomto umístění rozhodne do 7 dnů.*

K odstavci 1: Uvedené ustanovení nacházíme v § 107 Ústavní listiny z roku 1920. V druhé větě tohoto paragrafu se tehdy stanovilo, že podobnosti upravuje zákon jako součást Ústavní listiny. Tímto zákonem byl ústavní zákon ze dne 9. dubna 1920 o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního. V těchto ustanoveních byly obsaženy základní zásady trestního stíhání, zejména důvody a postup při zatčení, vazbě a omezení osobní svobody.

Jako taková může být osobní svoboda v nejširším smyslu definována jako stav člověka prostý jakéhokoli omezení jeho chování zákonem nedovoleným donucením(násilím), tj. takový stav, v němž se člověk může chovat libovolně podle svého rozhodnutí, aniž mu kdokoli v nějakém chování mohl nedovoleným způsobem nutit. Z hlediska historického i s ohledem na soulad tohoto článku Listiny z obdobným zněním citovaným v příslušných člancích mezinárodních smluv je zřejmé, že odstavce 2 – 5 Listiny v tomto kontextu vyjadřují, co spadá podle pojetí ústavodárce pod záruky osobní svobody ve vymezeném, v podstatě užším smyslu. I odstavec 6 navazuje na Evropskou úmluvu, která umožňuje omezení osobní svobody i z jiných důvodů, než trestně právních.

Tím, že je ústavně stanoveno, že osobní svoboda se zaručuje, se stát zavazuje tuto svobodu chránit, a to jak mocí zákonodárnou, tj. zákony, tak mocí výkonnou a soudní.

K odstavci 2: Smysl tohoto ustanovení vyplývá z čl. 9 odst. 1 druhá věta o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech, kde se stanoví, že „Nikdo nesmí být svévolně zatčen nebo zadržen“. Ochrana proti svévoli především výkonné moci obsažena v této větě je převzata z obou dříve citovaných mezinárodních smluv.

Odst. 2 zakazuje „stíhání nebo zbavení svobody“, to znamená, že obou výrazů používá disjunktivně. Zásahem do osobní svobody, resp. jejím porušením tedy ve smyslu čl. 8 je jak stíhání, tak zbavení svobody, tak obojí zároveň.

K odstavci 3: Listina základních práv a svobod v druhé a třetí větě článku 8 odst. 4 až kasuisticky stanovila na ústavní úrovni podmínky zadržení, a zejména pak příslušné lhůty, aniž ponechala prostor konkrétní zákonné úpravě.

K odstavci 4: Uvedené ustanovení upravuje, kdy je možno někoho zbavit osobní svobody zatčením a jaká má ústavní práva. I tato práva jsou chráněna mezinárodními smlouvami.

Listinou základních práv a svobod přijatou dikci lze rovněž označit jako silně kasuistickou, nedávající prakticky žádný prostor další zákonné úpravě, konkrétně úpravě v trestním řádu.

K odstavci 5: V tomto případě Listina základních práv a svobod naopak ponechala dostatečný prostor zákonné úpravě, totiž úpravě provedené trestním řádem, jak pokud jde o konkrétní vazební důvody, tak pokud se jedná o dobu trvání vazby. Zajišťuje každé osobě bez ohledu na státní občanství rovné zacházení.

K odstavci 6: Listina základních práv a svobod položila v čl. 8 odst. 6 základ k návratu detenčního řízení, které bylo upraveno v občanském soudním řádu z roku 1950 podobně, jak je tomu nyní. Soud rozhodoval o povolení zadržet nemocného v ústavu. Jde přitom o tradiční institut, sahající ještě před vznik první Československé republiky (10, s. 85 - 97).

Nález pléna č. 91/1997 Sb. nál., sv 8, s. 337. 338

„Základní právo obsažené v čl. 8 odst. 3 listiny pod právní režim čl. 41 odst. 1 Listiny nespadá. Lze se ho tedy dovolávat přímo na základě znění čl. 8 odst. 3 Listiny, přičemž případné zákony, pokud se tohoto práva dotýkají, nemohou tím spíše překročit hranice, které stanoví Listina ... Listinou použité termíny „obviněný“, podezřelý z trestného činu“ a „zadržení“ nepochybně naznačují, že podrobnější právní úprava omezení osobní svobody osob v naznačeném procesním postavení spadá právně odvětvově do trestního práva procesního. ... Má-li být respektován časový limit zadržení, uvedený výslovně v čl. 8 odst. 3 Listiny, musí jej jako výlučný stanovit pouze a jen trestněprocesní právní předpis, tedy trestní řád.“

Usnesení č. 4/1998 Sb. nál., sv. 10, s. 349

„Dobou domovní prohlídky nelze započítávat“ do doby omezení osobní svobody podle čl. 8 odst. 3 Listiny (9, s. 412 - 413).

2.5 Zákaz nucených prací a služeb (článek 9)

(1) Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám.

(2) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na:

- a) práce ukládané podle zákona ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody,*
- b) vojenskou službu nebo jinou službu stanovenou zákonem namísto povinné vojenské služby,*
- c) službu vyžadovanou na základě zákona v případě živelných pohrom, nehod, nebo jiného nebezpečí, které ohrožuje životy, zdraví nebo značné majetkové hodnoty,*
- d) jednání uložené zákonem pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých.*

K odstavci 1: Pojmy „práce“ a „služba“ jsou téměř synonymické, jejich obsahový význam se do značné míry překrývá a vyjadřuje v obou případech účelnou lidskou činnost konanou s určitým úsilím. Přitom pojmu „služba“ se více používá pro výkon této činnosti ve prospěch někoho jiného, kdežto pojmu „práce“ spíše ve smyslu obecném, což ostatně naznačuje i jejich použití v odst. 2 Úmluva č. 29 naopak důsledně používá obou pojmů vedle sebe („práce nebo služba“, „žádná práce nebo služba“), čímž dociluje úplnosti všech možných případů, na něž se zákaz vztahuje (nepřipouští možnost vynětí určité činnosti proto, že není „prací“, nýbrž „službou“ a naopak)

Zákaz nucené práce je právem lidským, vyjádřeným negativně, použitím zájmena „nikdo“ znamená, že zákaz se týká každé lidské bytosti. Lidské právo na dosahování hmotného blahobytu i duchovního rozvoje „ve svobodě a důstojnosti, v hospodářské jistotě a za rovných podmínek“ je vyjádřena též v oddíle II. Filadelfské deklarace.

K odstavci 2: Negativní vymezení pojmu „nucená práce nebo služba“ je v odstavci 2 rozčleněno do čtyř skupin případů, které za nucenou práci nepovažují. U každého z nich se vyžaduje úprava zákonem, v jednotlivých skupinách však listina podle jejich povahy rozlišuje, zda zákon výkon určitých prací nebo služeb, popřípadě jednání „ukládá“, „stanoví“ nebo „vyžaduje“ (10, s. 102 - 104).

Nález pléna č. 10/1994 Sb. nález, sv. 1, s. 81

„Výkon rozhodnutí o uložení pokuty za přestupek ... příkázáním veřejně prospěšné práce (nemůže být upraven obecně závaznou vyhláškou obce) a takové ustanovení by nemohlo být obsaženo ani v zákoně, protože je v příkrém rozporu s ustanovením čl. 9 Listiny.“ (9, s. 414).

2.6 Právo na ochranu lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména, soukromého a rodinného života (článek 10)

- (1) Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*
- (2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života.*
- (3) Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.*

Komentář: Článek 10 je sice použitelný přímo, ale zároveň je v českém právním řádu proveden četnými ustanoveními, a to zejména práva občanského a trestního. Nejdůležitější z nich je § 11 obč. zák., jenž se s čl. 10 překrývá výpočtem chráněných práv, ale liší se od něho i tím, že výpočet článku 10 je taxativní, kdežto výpočet § 11 obč. zák. je příkladný.

Subjektem ochrany podle čl. 10 je „každý“, tzn. Ve smyslu čl. 1 člověk, osoba fyzická. U některých z práv uvedených v čl. 10 je to samozřejmé. Některá z nich ovšem mohou náležet i osobám právnickým, a to konkrétně právo na zachování dobré pověsti (dobré pověsti firmy, výrobků, dobré pověsti ochranné známky), právo na ochranu jména (obchodního jména, firmy) a zejména na utajení některých informací.

Člověk (fyzická osoba) je subjektem ochrany práv podle čl. 10 vždy, tj. nezávisle na svém věku a duševním zdraví, a tedy i na tom, zda je či není způsobilý k právním úkonům, a pokud tato ochrana není pojmově vyloučena, je – v tomto případě – jejím subjektem nepochybně i nasciturus.

K odstavci 1: V lidské důstojnosti jsou si ve smyslu čl. 1 všichni lidé rovni. Tato důstojnost je nezávislá na důstojenství získaném společenským postavením, hodnostmi, tituly atd. Jde tedy o ochranu před zacházením snižujícím důstojnost člověka, resp. Vůbec před uváděním do stavu nedůstojného člověka.

K odstavci 2: vzorem právní ochrany soukromého života byl listině čl. 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. V Listině samé se soukromým životem, jak už řečeno, rozumí totéž jako soukromím v čl. 7 odst. 1 a čl. 8 odst. 1 Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách. Rodinný život je nepochybně součástí života soukromého, takže ve formulaci čl. 10 odst. 2 jde o pleonasmus.

K odstavci 3: Ochrana před neoprávněnými informacemi podle čl. 10 odst. 3 je specifickým případem ochrany soukromí podle čl. 10 odst. 2.

Zčásti tato ochrana konkuruje se soukromoprávní ochranou podle § 11 an. obč. zák. a s ochranou podle zák. č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech.

Čl. 10 odst. 3 je tedy třeba vykládat tak, že člověk má právo na utajení informací o sobě samém, a to konkrétně o svém soukromí, pokud mu zákon neukládá, aby tyto informace podal, resp. nedovoluje, aby je někdo získal i bez jeho souhlasu (10, s. 108 - 113).

Nález pléna č. 28/1996 Sb. nál., sv. 5, s. 238

„Čl. 10 odst. 3 Listiny sice zakotvuje právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o osobě, avšak znamená ochranu právě jen před neoprávněným nakládáním s daty, tj. jednáním zákonem nedovoleným.“ (9, s. 415).

Z judikatury: Z usnesení ústavního soudu ze dne 15. dubna 1998 č. 32/1998 Sb. nál. ÚS, svazek 10: „Čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv svobod garantuje ochranu každého před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Postup soudů, které v souladu se zákony, zejména se zákonem o rodině, rozhodují o úpravě práv povinností k nezletilému dítěti, není možno považovat za zásah neoprávněný, neboť je zákonem dovolen.“ (10, s. 117).

2.7 Ochrana vlastnických práv (článek 11)

- (1) Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.***
- (2) Zákon stanoví, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu,***

obce nebo určených právnických osob; zákon může také stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v České a Slovenské Federativní Republice.

- (3) *Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.*
- (4) *Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.*
- (5) *Daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona.*

K odstavci 1: V případě vlastnictví v čl. 11 nejde především o tradiční právní ochranu subjektivního práva vlastnického reinvindikací a negatorní žalobou (tím se zabývá občanský zákoník v § 123 an.), ale o zaručení práva vlastnického na ústavní úrovni, tj. právní zabezpečení toho, že každý může být vlastníkem a nikdo ve svém vlastnictví nesmí být diskriminován ve vztahu k jiným vlastníkům.

Právo vlastnit majetek má každý. Odst. 2 však z tohoto obecného pravidla připouští potenciální výjimku tím, že dovoluje zákonu, aby právo vlastnit určitý majetek vyhradil jen někomu – např. některé věci jen občanům ČR, resp. Právnickým osobám se sídlem v ČR.

Druhá věta odst. 1 prohlašuje rovnost vlastnického práva, a to jak co do jeho zákonného obsahu, tak co do zákonných prostředků jejich ochrany.

Toto ustanovení především zakazuje vytváření různých kategorií vlastnictví i hierarchického vztahu mezi nimi, jako tomu bylo v ústavě z r. 1960.

Rovnost vlastnictví podle odst. 1 neznamena i rovnost subjektů co do předmětu vlastnického práva. (je to jen rovnost týkající se jeho obsahu a ochrany). Odstavec 2 připouští, aby zákon vlastnické právo k některým věcem vyhradil jen některým subjektům. Stejná ochrana vlastnickému právu všech vlastníků je poskytnuta předpisy trestního práva.

K odstavci 2: Podle znění důvodové zprávy ústavodárce v tomto ustanovení vyjádřil meze vlastnického práva stanovené v zájmu společnosti. Navazuje na ně dále ustanovení odst. 4 tohoto článku. Zákon má určit okruh majetku, který je nezbytný k zabezpečení potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu, a v důsledku toho smí být jen ve vlastnictví státu, obcí nebo určených právnických osob. Vedle státu a obcí by těmito

subjekty mohli být zřejmě i vyšší územní správní celky, které mohou mít vlastní majetek (čl. 101 odst. 3 Ústavy).

K odstavci 3: Zásada, že vlastnictví zavazuje, vznikla ve francouzské a posléze německé právní vědě na přelomu 19. a 20. století, kdy byla výsledkem a výrazem teoretické koncepce vlastnictví jako „sociální funkce“, která se postavila proti tehdy zcela převládající individualistické koncepci vlastnictví. Čl. 11 odst. 3 Listiny stanoví, že „vlastnictví zavazuje“ a v další větě dodává, že jeho výkon má zároveň sloužit obecnému blahu.

K odstavci 4: Vyvlastněním rozumí odst. 4 nucené odnětí vlastnictví. Od tohoto odlišuje, ale zároveň je podrobuje stejnému režimu, nucené omezení vlastnického práva. Obojí za vyvlastnění považoval § 109 čs. Ústavy z r. 1920 a navazoval tak na úpravu rakouskou.

K odstavci 5: V tomto ustanovení je založen právní mechanismus, podle nějž a jenom podle nějž lze ukládat daně a poplatky, a to jakýmkoliv subjektům, tedy fyzickým i právnickým osobám.

Jedná se o povinnost fyzických a právnických osob platit daně a poplatky, je-li jim tato povinnost zákonem uložena. Jako povinnost se však placení daní a poplatků vymyká koncepci Listiny jako dokumentu o základních právech a svobodách. Povinností platit daně a poplatky však dochází k odčerpávání majetku – peněz osob s ohledem na „veřejnou potřebu“ (10, s. 118 - 129).

Nález II. Senátu č. 26/1994 Sb. nál., sv. 1, s. 211

„Porušení čl. 11 odst. 1 Listiny nepřichází pojmově v úvahu, neboť se v dané věci jednalo o vyklizení, když předběžnou otázkou, kterou soudy řešily, byla existence či neexistence užívacího vztahu (nyní nájmu) a nikoliv vlastnictví.“ (9, s. 417).

Z judikatury: Z nálezu Ústavního soudu České republiky ze dne 28. června 1995 č. 41/1995 Sb. nál. ÚS, svazek 3:

„Článek 11 Listiny základních práv a svobod chrání výslovně vlastnické právo. Nad rámec této ústavní ochrany se dostává žalobce, který uplatňuje v restitučním řízení nárok, přesahující jeho již uspokojené nároky vlastnické, např. nárok na vydání „celé věci“, a to v části, která přesahuje jeho vlastnický nárok.“ (10, s. 140).

2.8 Nedotknutelnost obydlí (článek 12)

- (1) Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí.*
- (2) Domovní prohlídka je přípustná jen pro účely trestního řízení, a to na písemný odůvodněný příkaz soudce. Způsob provedení domovní prohlídky stanoví zákon.*
- (3) Jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí mohou být zákonem dovoleny, jen je-li to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku. Pokud je obydlí užíváno také pro podnikání nebo provozování jiné hospodářské činnosti, mohou být takové zásahy zákonem dovoleny, též je-li to nezbytné pro plnění úkolů veřejné správy.*

K odstavci 1: Deklarováním skutečnosti uvedené v první větě zvolil ústavodárce jinou dikci, než u většiny jiných základních lidských práv a svobod, obsažených v oddílu první hlavy druhé Listiny, kde jsou jednotlivá práva, resp. svobody výslovně zaručeny, nebo je stanoveno, že každá dané právo má, popřípadě, že nikdo nesmí dané právo porušit.

Významová blízkost či totožnost pojmů domovní svobody a nedotknutelnosti obydlí je naznačena i souvislostí prvního a druhého odstavce tohoto článku a vztahu mezi § 238 tr. Zák. (porušování domovní svobody) a § 82 a násl. tr. ř. (domovní a osobní prohlídka, prohlídka jiných prostor a pozemků, vstup do obydlí, jiných prostor a pozemků).

Pojem obydlí není v ústavních předpisech vyjádřen, v trestních předpisech a judikatuře je vykládán tak, že se tím rozumí dům, byt, rekreační chata, chalupa, prostory k nim náležející, tedy stavby sloužící k trvalému bydlení, dočasnému ubytování nebo individuální rekreaci.

K odstavci 2: Prvá věta tohoto odstavce vyjadřuje účel a ústavní meze, při jejichž nepřekročení lze připustit domovní prohlídku jako dovolený zásah do svobody domovní. Stanoví, že ji lze provést pro účely trestního řízení, jsou-li splněny další tam uvedené podmínky.

Druhá věta odstavce ponechává zákonu, aby stanovil způsob provedení domovní prohlídky. Takovým zákonem je především trestní řád. Pokud by způsob provedení domovní prohlídky stanovil i jiný předpis, musel by mít alespoň právní sílu zákony.

K odstavci 3: Vedle domovní prohlídky, kterou připouští odstavec 2, umožňuje se v tomto odstavci, aby zákon dovolil i další zásahy do nedotknutelnosti obydlí. Listina takové zásahy specifikuje a stanoví pro vydání zákona, jež by to umožnil, určité meze a pravidla (10, s. 143 - 146).

Nález pléna č. 10/1994 Sb. nál., sv. 1, s. 79

„Každý má ústavně zaručené právo, kromě případů ústavně ohraničených a zákony specifikovaných, vyslovovat svůj souhlas (dovolení) ke vstupu do obydlí bez dalšího (čl. 12 Listiny).“ (9, s. 423).

2.9 Listovní tajemství, tajemství jiných písemností a záznamů, tajemství přepravovaných zpráv (článek 13)

Nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných poštou anebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobem, které stanoví zákon. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením.

Komentář: Mezi lidská práva a základní svobody, do oddílu o základních lidských právech a svobodách, tedy nepochybně jako právo přirozené, zařadila listina právo, spočívající v tom, že nikdo nesmí porušit:

- listovní tajemství,
- tajemství jiných písemností a záznamů,
- tajemství zpráv, podávaných telefonem, telegramem nebo jiným podobným zařízením.

Komentovaný článek je založen na zákazu aktivní činnosti kohokoli (osob fyzických, právnických i státu), jež by vedla k porušení listovního tajemství, přikazuje zdržet se jakékoli činnosti, jež by k porušení takového tajemství vedla. Listovní tajemství je tak zvláštní povinností mlčenlivosti, neboť neupravuje jednání subjektů jen v těch případech, kdy se již nějakou skutečnost dozvěděly, ale stanoví přímo zákaz toho, aby jakýkoliv subjekt měl vůbec k daným informacím přístup (10, s. 149).

2.10 Svoboda pohybu a pobytu (článek 14)

- (1) Svoboda pohybu a pobytu je zaručena.*
- (2) Každý, kdo se oprávněně zdržuje na území České a Slovenské Federativní Republiky, má právo svobodně je opustit.*
- (3) Tyto svobody mohou být omezeny zákonem, jestliže je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých a na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody.*
- (4) Každý občan má právo na svobodný vstup na území České a Slovenské Federativní Republiky. Občan nemůže být nucen k opuštění své vlasti.*
- (5) Cizinec může být vyhoštěn jen v případech stanovených zákonem.*

K odstavci 1: Listina zaručuje pro každého jako jednu ze základních práv a svobod svobodu pohybu a pobytu.

Tyto svobody byly proklamovány v čl. 13 Všeobecné deklarace lidských práv, který zní „Každý má právo volně se pohybovat a svobodně si volit bydliště uvnitř celého státu. Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.“

Pobytem se obecně rozumí prodlévání na určitém místě. Svobodu pobytu, zaručenou Listinou, je nepochybně možné chápat jako oprávnění svobodně pobývat a usazovat se na kterémkoli místě České republiky, jako oprávnění svobodně si volit bydliště uvnitř českého státu.

K odstavci 2: Podle výslovné dikce Listiny i ve smyslu mezinárodních smluv má každý, kdo se legálně zdržuje na území ČR, právo ji svobodně opustit. Toto právo se vztahuje na každou fyzickou osobu, tedy ne státního občana České republiky, cizince i apatridu.

K odstavci 3: Svobodu pohybu a svobodu pobytu lze omezit zákonem. Listina tak závazně stanoví sílu právního předpisu, jímž omezení lze provést. Omezení právním předpisem nižší právní síly je nepřístupné. Toto zmocnění, jež listina dává zákonodárci, koresponduje jak mezinárodním doporučením i závazkům České republiky, jak je na sebe přijala přistoupením k mezinárodním paktům a úmluvám, uvedeným v komentáři k odst. 1 tohoto článku Listiny, tak i zásadě, obsažené v čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy (Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“).

K odstavci 4: V tomto ustanovení je opět ve smyslu mezinárodních závazků České republiky stanovena zásada, podle níž má každý státní občan České republiky právo na svobodný vstup do své vlasti. Tato zásada znamená, že žádnému státnímu občanu České republiky nemůže být bráněno v návratu ze zahraničí do České republiky.

K odstavci 5: Na rozdíl od státního občana České republiky, který nemůže být nucen k opuštění své vlasti, tedy nemůže být ani vyhoštěn z české republiky, připouští Listina možnost vyhostit z území našeho státu osobu, která státním občanem České republiky není, tedy cizince nebo osoby bez státní příslušnosti. Platí přitom však závazek České republiky, obsažený v čl. 4 Protokolu č. 4 k Evropské úmluvě, že „hromadné vyhoštění cizinců je zakázáno“ (10, s. 153 - 161).

Nález pléna č. 10/1994 Sb. nál., sv. 1, s. 79

„Listina (čl. 14) žádným způsobem veřejnoprávně nepodmiňuje pobyt občana nějakým povolením, resp. souhlasem.“ (9, s. 424).

2.11 Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, vědeckého bádání a umělecké tvorby (článek 15)

- (1) Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.***
- (2) Svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby je zaručena.***
- (3) Nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud je to v rozporu s jeho svědomím nebo s jeho náboženským vyznáním. Podrobnosti stanoví zákon.***

K odstavci 1: Prvá věta tohoto ustanovení vyjadřuje záruky svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Navazuje na článek 2 odst. 1 Listiny zakazující státu vázat se na výlučnou ideologii nebo na náboženské vyznání.

Uvedené svobody mají nepochybně přirozenoprávní povahu, jsou výrazem svobody a důstojnosti člověka v duchovní a duševní sféře. Stát ani nikdo jiný, politická strana, církev či náboženská společnost nebo občanské sdružení si nesmí přivlastňovat právo rozhodovat o myšlení, svědomí a náboženském vyznání člověka, nebo na ně dozírat. Záruky těchto svobod chrání člověka před hnutími, ideologiemi a ideovými systémy snažícími se podřídit si člověka v jeho celistvosti, nejen v jeho jednání, ale i v myšlení.

Uvedené svobody se vztahují netoliko n občany České republiky, ale na každého člověka, mají univerzální povahu.

Ve druhé větě tohoto odstavce se proklamuje právo každého změnit své náboženství nebo víru a nebo být bez náboženského vyznání. Pojem víra je uveden vedle náboženství a lze tím tedy rozumět i jinou víru než náboženskou, tedy jakékoli přesvědčení, zpravidla nezaložené na poznatcích vědy.

K odstavci 2: Svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby je úzce svázána se svobodou myšlení. Je zaručena státem v témže rozsahu a způsobem, jak je vysvětlen v komentáři k předchozímu odstavci (10, s. 160 - 166).

2.12 Svoboda výkonu náboženství nebo víry (článek 16)

- (1) Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.*
- (2) Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.*
- (3) Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách.*
- (4) Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.*

K odstavci 1: Ustanovení tohoto odstavce se vztahují k projevům svobody náboženství a víry a navazují tak na čl. 15 odst. 1 Listiny. Svoboda projevu náboženského vyznání zahrnuje i právo každého svobodně šířit svou náboženskou víru nebo své přesvědčení být bez vyznání.

Projevit svobodně náboženství nebo víru může každý sám nebo společně s jinými. Je tím zaručeno i právo shromažďovat se a sdružovat za účelem uplatňování náboženství nebo víry. Z toho hledisky jde rovněž o speciální ustanovení k svobodě shromažďovací a sdružovací.

K odstavci 2: V tomto ustanovení jsou uvedeny znaky zpravidla charakterizující oddělení církví a náboženských společností od státu. Na prvý pohled neústrojně zařazení tohoto ustanovení o vztahu náboženských sdružení a státu do katalogu práv a svobod lze chápat

tak, že se jedná o projev kolektivních práv nábožensky věřících občanů, jimiž uplatňují svobodně svá práva uvedená v předchozích ustanoveních – společně s jinými projevodat své náboženství nebo víru.

K odstavci 3: Listina svěřuje tímto ustanovením zákonu, aby stanovil podmínky vyučování náboženství na státních školách. Znamená to tedy, že se připouští na státních školách takové vyučování a nelze běžným zákonem takové právo vyloučit. Tato možnost se omezuje jen na státní školy. V jiných školách než státních je věcí zřizovatele, zda vyučování náboženství umožní.

K odstavci 4: Ustanovení tohoto odstavce umožňuje, aby zákon stanovil meze k výkonu všech práv zakotvených v tomto článku. Nevztahuje se na svobody vyjádřené v čl. 15. Žádná norma nižší právní síly než zákon nesmí výkon těchto práv omezovat (10. s. 171 - 175).

3 ZÁKONNÁ ÚPRAVA SDRUŽOVACÍHO A SHROMAŽĎOVACÍHO PRÁVA V ČR

3.1 Právo shromažďovací a sdružovací z hlediska Ústavního zákonodárství

3.1.1 Právo shromažďovací (článek 19)

(1) Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno.

(2) Toto právo lze omezit zákonem v případech shromáždění na veřejných místech, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, ochranu veřejného pořádku, zdraví, mravnosti, majetku nebo pro bezpečnost státu. Shromáždění však nesmí být podmíněno povolením orgánu veřejné správy.

K odstavci 1: Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno touto ústavní normou každému, tedy každé fyzické osobě bez rozdílu věku, státní příslušnosti nebo jiného odlišení. Vyplývá přímo z Listiny a jí je zaručeno. Není zaručeno právo na takové shromáždění, které není nebo nemá být podle záměrů pokojné. Za shromáždění se považuje shromáždění soukromé i shromáždění na místech veřejnosti přístupných.

Některá pokojná shromáždění jsou podřízena režimu zákona a jím chráněna, jiná jsou z režimu zákona vyjmuta. Zárukami shromažďovacího práva se rozumí ústavní normou omezená možnost státních orgánů zasahovat do tohoto přirozeného práva i pozitivní činnost státu na základě zákona poskytovat tomuto právu svou ochranu.

Systematicky je toto právo (svoboda) zařazeno mezi práva politická. Patří k tradičním projevům i zárukám demokratického uspořádání společnosti a k udržení a rozvoji demokracie má přispívat. Jeho prostřednictvím se lze domáhat i jiných práv.

Zákon neupravuje veškerá shromáždění. Za shromáždění podle se nepovažují taková shromáždění osob, která souvisejí s činností státních orgánů upravených jinými právními předpisy, ani shromáždění, která neslouží občanům k využívání svobody projevu a dalších ústavních práv a svobod, k výměně informací a názorů a k účasti na řešení veřejných a jiných společenských záležitostí vyjádřením postojů a stanovisek. I taková shromáždění, na něž se zákon nevztahuje, požívají ústavní ochrany. Zákon se vztahuje na některá shromáždění, jež nepodléhají jinak zavedenému oznamovacímu režimu. (§ 4)

Za shromáždění podle tohoto zákona se považují i pouliční průvody, tedy taková shromáždění, jež neomezují účastníky na jedno místo. Díkce o pouličních průvodech a manifestacích v zákoně navazuje na znění čl. 28 úst. Zák. č. 100/1960 Sb. Vyjádření obsahu a zaměření shromažďovací svobody je rovněž ovlivněno zněním článku tehdejší Ústavy ČSSR.

Ze shromáždění může vzejít i petice. Zákon chápe shromažďovací právo rovněž jako prostředek k uplatnění jiných práv. tím se však obsah tohoto práva nevyčerpává.

Shromažďovací právo je chráněno ustanovením § 238 a) tr. zák. a § 47 zákona o přestupcích.

K odstavci 2: V tomto ustanovení jsou uvedeny ústavní meze shromažďovací svobody. Lze ji omezit právním předpisem se silou alespoň zákona a jen u shromáždění na veřejných místech. I u těchto shromáždění jen tehdy, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu hodnot v tomto ustanovení uvedených:

- práv a svobod druhých,
- veřejného pořádku,
- zdraví,
- mravnosti,
- majetku,
- bezpečnosti státu.

Ve výčtu důvodů uvedených k omezení shromáždění jsou vyjádřeny zájmy národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojů a zločinnosti, ochrany zdravý nebo morálky, nebo ochrany práv a svobod jiných. Pouze hodnoty, které lze podřadit pod výčet uvedený v Listině jsou relevantní pro aplikaci omezení shromažďovací svobody. Ale ani ony neumožňují, aby shromažďovací svoboda byla omezena takovým způsobem, že by uskutečnění shromáždění bylo podmíněno povolením orgánu veřejné správy.

Pavlíček z judikatury:

Z rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 19. září 1997 č. 299 Soudní judikatury ve věcech správních (č.12/1998):

„I. Shromáždění, které bylo oznámeno a nebylo zakázáno, může být z důvodu uvedeného v § 12 odst. 5 zákona č. 84/1990 Sb. rozpuštěno jen tehdy, jestliže se podstatně odchýlilo od oznámeného účelu takovým způsobem, že v průběhu shromáždění nastaly okolnosti, které by odůvodnily jeho zákaz podle § 10 odst. 1 zákona, tedy tak, že účel

shromáždění (projevy jeho účastníků) by fakticky směřoval k vázán ve smyslu § 10 odst. 1 písm. a) až c) zákona.

II. Z ustanovení §12 odst. 5 a ustanovení § 10 odst. 1 písm. a) až c) zákona č. 84/1990 Sb. nevyplývá, že by zákonným důvodem k rozpuštění shromáždění byla také okolnost, že shromáždění nemá pokojný průběh a nelze udržet pořádek, když bylo narušeno protidemonstrací, právo vyjadřovat své postoje a stanoviska nemůže v demokracii přerůst ve znemožňování výkonu práva se shromažďovat (ve smyslu ustanovení § 1 odst. 1 až 3 zákona) jiným občanům.“ (10, s. 197 - 199).

3.1.2 Právo sdružovací (článek 20)

- (1) Právo svobodně se sdružovat je zaručeno. Každý má právo spolu s jinými se sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.*
- (2) Občané mají právo zakládat též politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich.*
- (3) Výkon těchto práv lze omezit jen v případech stanovených zákonem, jestliže je to v demokratické společnosti nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, předcházení trestným činům nebo pro ochranu práv a svobod druhých.*
- (4) Politické strany a politická hnutí, jakož i jiná sdružení jsou odděleny od státu.*

K odstavci 1: Ústavní normou vyjádřenou v první větě tohoto ustanovení je zaručeno každému (každé fyzické osobě) právo svobodně se sdružovat. Toto právo není omezeno jen na občany, není omezeno ani věkem (sdružovat se mohou i fyzické osoby mladší patnácti let) či jinými znaky (pohlavím, náboženstvím, národností, politickým přesvědčením apod.). Ústavní normou se tedy zabráňuje státnímu orgánu i každému jinému subjektu zasahovat do tohoto přirozeného práva. Stát se zavazuje učinit opatření k zabezpečení tohoto práva. K pojmu je „zaručeno“. Z důvodové zprávy k Listině vyplývá, že první věta má obecnou povahu a vyjadřuje právo vytvářet jak formální (tedy zákonem upravené), tak i neformální sdružení, k nimž není třeba žádné ingerence státu.

Druhá věta se vztahuje k právu vytvářet sdružení s právní subjektivitou. Záruky sdružovacího práva v těchto případech jsou podrobněji upraveny zákonnými normami. Výčet forem sdružovacího práva v druhé větě je demonstrativní. Sdružovací právo stát

chrání právními zárukami ve smyslu čl. 36 Listiny i trestněprávními sankcemi (např. § 238 a) tr. zák.).

K odstavci 2: Listina považuje za zvláštní formu sdružovacího práva též právo zakládat politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich. Rozlišuje tím dvě formy politického sdružování tohoto druhu, aniž by naznačila v čem se od sebe liší. Důvody, kritéria i původ tohoto rozlišení třeba hledat v zákonu č. 15/1990 Sb., kde ze zákona bylo za politické hnutí označeno Občanské fórum a veřejnost proti násilí, tedy sdružení bez individuálních členských vztahů a pevné organizační struktury. Rovněž byly v zákoně naznačeny rozdíly mezi oběma formami. Uvedené rozlišení dvou forem politického sdružování převzala i Listina. V platném právu rozlišovací znaky nejsou vyjádřeny a lze pouze dovodit, že Listina, jakož i zákon obě formy politického sdružování uznávají.

Ústavní úprava sdružování v politických stranách a v politických hnutích se nevyčerpává tímto ustanovením. Čl. 5 Ústavy ČR stanoví, že „Politický systém je založen na dobrovolném a svobodném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní politické principy a odmítající násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů“. V čl. 22 listiny s uvádí, že „zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad a používání musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti“. Výklad ustanovení uvedený v komentáři k zmíněným článkům je od výkladu tohoto článku neoddělitelný a tato ustanovení dotvářejí ústavní úpravu politického stranictví v České republice.

K odstavci 3: Ustanovení uvedeného odstavce vyjadřuje meze výkonu práv obsažených v předchozích dvou odstavcích. Jejich vymezení je shodné. Zatímco u sdružení vytvořených podle odst. 1 jsou takové meze taxativním způsobem vypočteny a jejich rozsah je v zásadě konečný, u politických stran a hnutí je třeba přihlídnout vedle tohoto výčtu i k dalším shora citovaným ústavním normám vztahujícím se k politickým stranám.

Formulace mezí těchto práv obsažená v tomto odstavci se v zásadě neliší od znění, které je uvedeno v čl. 19 Listiny, případně i v jiných člancích. Je rozšířeno o další požadavek – předcházení trestným činům.

K odstavci 4: Oddělení věcech těchto sdružení od státu je legálně interpretováno v zákoně o sdružování i v zákoně o politických stranách a politických hnutích. Podle § 5 zákona č. 424/1991 Sb. politické strany a hnutí nesmějí vykonávat funkce státních orgánů, ani tyto orgány nahrazovat. Nesmějí řídit státní orgány, ani ukládat povinnosti osobám, které nejsou jejich členy. Podobné ustanovení obsahuje § 5 zákona č. 83/1990 Sb. s tím, že

sdužení nesmějí vykonávat funkce státních orgánů, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak. Toto ustanovení Listiny lze interpretovat i z hlediska zajištění plné autonomie stran a jiných sdužení pokud jde zasahování státních orgánů do jejich vnitřních záležitostí. Zakazuje se tím srůstání státního a stranického aparátu, využívání státních funkcí ve prospěch politické strany či jiného sdužení. Do určité míry je tím chráněna i parlamentní demokracie před přímou vládou stran. Systémově toto ustanovení překračuje pojetí Listiny jako katalogu práv a svobod lidí (10, s. 191 - 207).

3.1.3 Právo politických stran v ČR

V rámci ústavní úpravy svobody sdružování v čl. 20 Listiny rozebírá J. Filip (1, s. 246) tento článek a upozorňuje, že zaujímá zvláštní místo úprava sdružování v politických stranách a politických hnutích a uvádí, že toto právo je chápáno nejen jako politická svoboda v širším smyslu, nýbrž i jako záruka možnosti občanů podílet se na fungování politického systému v ČR. To potvrzují další ústavní ustanovení, zejména čl. 22 Listiny a čl. 5 Ústavy ČR. Kromě toho naše ústavní předpisy upravují další stránky postavení a činnosti politických stran a politických hnutí. Jde o obecné vymezení požadavků na jejich organizaci a činnost v podobě respektování principů většiny, ochrany menšiny, konsenzu, plurality atd. a dále týkající se jejich ochrany.

Speciální úpravy sdružování v politických stranách a hnutích obsahuje zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a politických hnutích, ve znění zákona č. 468/1991 Sb., č. 189/1993 Sb., č. 117/1994 Sb. a nálezu Ústavního soudu č. 296/1995 Sb., který bude v textu dále označován jako „ZPS“. Kromě toho v našem právním řádu existují desítky dalších předpisů, které regulují některé aspekty postavení, organizace a činnosti politických stran včetně postavení jejich členů a funkcionářů.

Právní vymezení politických stran a hnutí

J. Filip (1, s. 247) upozorňuje, že **naš právní řád neobsahuje legální definici politické strany** nebo politického hnutí. Její hlavní prvky je však možno dovodit. Naše úprava se tak v mnohém neodlišuje od úpravy ve většině jiných států, kde tento pojem není rovněž definován a je přenechán zejména judikatuře. Naš zákonodárce vychází s toho, že občané jsou svobodní při zakládání politických stran a sdružování se v nich. Činí tak proto, že mají v úmyslu se podílet se touto formou účinně na správě veřejných záležitostí a že k tomu cíli budou samozřejmě uskutečňovat aktivity, které jim zejména mohou pomoci

k úspěchu. Není proto nutné jim to v zákoně vysvětlovat. Je však třeba v zájmu společnosti právně vymezit hranice, ve které se tato aktivita může pohybovat. **Protože náš právní řád přiznává politickým stranám právní subjektivitu a předpokládá proto jejich registraci, nevzniká potřeba legální definice politické strany.**

Úkolem práva je stanovit zákonný rámec této činnosti tak, aby nebyly ohroženy takové principy demokracie jako jsou princip většiny, ochrany menšiny, konzesu a plurality. Má na ně proto jako na právnické osoby soukromého práva především dopadat ustanovení čl. 2 odst. 3 Listiny o tom, že mohou činit vše, co jim zákon nezakazuje, a ne její čl. 2 odst. 2, podle kterého by směly činit pouze to, co jim zákon ukládá.

Zákon č. 201/1993 Sb., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran však politickou stranu nedefinoval. Stanovil v § 20 odst. 1, že se jí rozumí nejen politická strana řádně organizovaná, nýbrž i jakákoli politická skupina, sdružení nebo hnutí. Šlo však o vymezení potřebné pro uplatnění sankcí pro rozpouštění strany, takže to mělo jiný cíl. Právní subjektivitu politickým stranám tak přiznalo až vládní **nařízení č. 355/1938 Sb., o politických stranách** (§ 3 odst. 1), které ovšem pro vznik politických stran zavedlo koncesní systém (1, s. 248).

V roce 1990 byla přijata prozatímní úprava existence (vzniku a zániku) politických stran **zákonem č. 15/1990 Sb. o politických stranách**. Legální vymezení pojmu politické strany ovšem neobsahovala. Hlavním účelem přijetí tohoto stručného předpisu bylo urychlené vytvoření právního prostředí pro vznik politických stran, které by se mohly zúčastnit prvních svobodných parlamentních voleb od roku 1935 (1, s. 249).

Ani **současná právní úprava** definici politické strany neobsahuje. K pojmu politické strany proto nutno dojít analýzou všech právních předpisů, které tvoří právo politických stran. Na tomto základě **dovozuje J. Filip (1, s. 249 - 259) následující znaky politické strany v našem právním řádu:**

a) Sdružení občanů ČR

Politická strana je především charakterizována tím, že je sdružení osob, tzn. Korporací. S tím souvisejí otázky takové otázky kdo, v jakém věku, v jaké podobě může politické strany zakládat a kdo se v nich může sdružovat. Právní úprava členství v politických stranách tak zrcadlí tři problémy této oblasti, které mají ústavní, zákonnou a

vnitrostranickou dimenzi v podobě stanov politických stran. Konkrétně se tak jedná zejména o následující otázky:

- I. **v ústavní dimenzi** se jedná především o vymezení vzájemného stavu jednotlivce a veřejné (zejména státní) moci z hlediska svobody vytváření politických stran v podobě subjektivního veřejného práva. Z listiny a Ústavy ČR přitom můžeme dovodit následující ústavní zásady pro členství v politických stranách:
 - svoboda zakládání politických stran (čl. 20 odst. 2 Listiny, čl. 5 Ústavy ČR)-
 - dobrovolnost jejich vzniku, tedy i členství v politických stranách (čl. 20 odst. 1 a 2 Listiny, čl. 5 Ústavy ČR),
 - ústavní zaručení (čl. 20 odst. 2 listiny) práva zakládat politické strany a sdružovat se v nich pouze pro občany ČR, aniž je ústavně vyloučeno, že to zákon neumožní i jiným subjektům (cizincům, právnickým osobám),
 - zákaz diskriminace pro členství v politické straně a zákaz neoprávněného shromažďování údajů o tomto členství (čl. 3 odst. 1 a 3 a čl. 10 odst. 3 Listiny),
 - omezit tyto svobody a práva lze jen za ústavně stanovených podmínek a pouze zákonem (čl. 4 odst. 2 čl. 20 odst. 3 Listiny), přičemž u určitých kategorií občanů to Listina (čl. 44) uvádí výslovně,
 - politické strany mohou ukládat úkoly pouze svým členům, nemohou však vystupovat jako státní orgán nebo jménem státu a nemohou být se státem spojeny (čl. 20 odst. 4 Listiny, čl. 1 Ústavy ČR).
- II. z hlediska zákonné úpravy jde o konkretizaci a vlastní vymezení rámce, ve kterém se politické strany pohybují při jinak autonomní úpravě svých vnitrostranických poměrů, zejména vztahů mezi stranou a jejími členy. Ustanovení § 5 odst. 1 ZPS zde stanoví, že strany nesmějí ukládat povinnosti osobám, které nejsou jejich členy,
- III. z hlediska stanov si jednotlivé politické strany samostatně upravují své vnitřní poměry, ovšem při respektování ústavních a zákonných omezení. Možnost státního zásahu do vnitřních poměrů strany je možná jen při porušení zákonných pravidel nebo pravidel daných stanovami evidovanými ministerstvem vnitra. Zásah přitom může přijít zvenčí (§14 až 16 ZPS), ale i na podnět zevnitř (§ 16a ZPS).

Podle čl. 20 odst. 2 Listiny ve spojitosti s jeho prvním odstavcem mají občané zaručené právo sdružovat se v politických stranách a politických hnutích včetně jejich zakládání. Na rozdíl od jiných forem sdružování Listina tuto možnost v čl. 423 odst. 1 omezuje na občany ČR (stejně tak na rozdíl od výše uvedených mezinárodních smluv). To

dále konkretizuje ustanovení § 2 odst. 3 ZPS, podle kterého „*členem strany a hnutí může být občan*“ starší 18 let. Ústavně ovšem není jednoznačně členství cizinců nezakázáno, neboť i ti mají podle čl. 2 odst. 3 Listiny právo činit vše, co jim není zakázáno. Nemohou se ale v této záležitosti obracet na Ústavní soud, neboť se nejedná ve smyslu čl. 20 odst. 2 Listiny o jejich základní práva.

b) Dobrovolnost a svoboda

Sdružování se v politických stranách je **svobodou a právem současně**. Tento rys sdružování získal ústavní základ v čl. 5 Ústavy, kde se vytváří záruka „*svobodného a dobrovolného vzniku*“ politických stran. ZPS tuto skutečnost zdůrazňuje v § 3 odst. 2 a 3, kde je to vyjádřeno přímo a nepřímým způsobem že:

- nikdo nesmí být nucen ke členství, Ze strany a hnutí může každý svobodně vystoupit,
- nikdo nesmí být omezován ve svých právech proto, že je členem strany a hnutí, že se účastní jejich činnosti nebo je podporuje anebo že stojí mimo ně. Souvisí to rovněž s čl. 3 odst. 1 Listiny (rovnost bez ohledu na politické smýšlení), čl. 3 odst. 3 Listiny (nikomu nesmí být způsobena újma pro uplatňování základních práv) a čl. 21 odst. 4 Listiny (rovný přístup k voleným a jiným veřejným funkcím) a dále v preambuli zákona č. 141/1991 Sb., o zaměstnanosti ve vztahu k členství v politické straně nebo příslušnosti k politickému hnutí.

ZPS dále v § 5 odst. 1 výslovně rozvádí princip jejich oddělení od státu zakotvený v čl. 20 odst. 4 Listiny. Strany tak nesmějí vykonávat funkce státních orgánů ani tyto orgány nahrazovat. Nesmějí řídit státní orgány ani ukládat povinnosti osobám, které nejsou jejich členy. Stejně tak ale nemohou přijmout od státu a od státních orgánů dary a jiná bezúplatná plnění, pokud zákon nestanoví jinak. Neznaменá to však, že se nemohou na činnosti státu podílet. Právě naopak. Plyne to z aktivního statusu (status activus) v rámci politických práv jednotlivců. Jednotlivec tak nestojí proti státní moci sám, nýbrž jeho práva v tomto směru jsou také zprostředkována politickými stranami.

c) Organizovanost v podobě právnické osoby soukromého práva

Ústavní úprava politických stran proto **vytváří pouze institucionální záruku jejich existence**, vstupu do nich a výkonu práv a povinností člena v nich, natož aby upravovala jejich název, povahu, charakter a nároky na členství, svěřovala jim způsobilost jednat jménem státu (to vylučuje čl. 20 odst. 4 Listiny), zřizovala nad nimi státní dozor

jako nad jednotkami územní samosprávy apod. Ústavní uznání jejich existence je důsledkem jejich významu a projevu se i v právní ochraně cestou Ústavního soudu.

d) Trvalost

Právní úprava vzniku, činnosti a cílů politických stran předpokládá, že budou působit po určitou dobu a nezaniknou jen dosažením určeného cíle činnosti. Tím se mohou lišit např. od volebních stran, které zná zákon ČNR č. 152/1994 Sb. pro případ komunálních voleb. Nejsou zaměřeny pouze na získání hlasů voličů, nýbrž sledují další cíle dlouhodobého charakteru vyjádřené v jejich stanovách.

e) Účast na politickém životě společnosti, zejména na volbách orgánů státní moci a samosprávy v podobě soutěže

Od jim nejbližších typů sdružení v podobě neziskových právnických osob, občanských sdružení nebo náboženských spolků a církví se politické strany liší **cílem své činnosti**, kterým je účast na politickém životě společnosti, zejména na volbách orgánů státní moci a samosprávy (§ 1 odst. 1 ZPS). Tomto směru mají **privilegované postavení**. Tato účast má podobu jejich volné soutěže (čl. 5 Ústavy) či obecněji svobodné soutěže politických sil (čl. 22 Listiny). Ústavní úprava zde automaticky předpokládá existenci více politických stran, její pluralitu.

f) Politický program prosazovaný cestou účasti ve volbách a jiných formách vyjadřujících vůli občanů

Výrazným znakem politické strany je její program. Jeho obsahem se od typů jiných sdružení. Znakem politického programu je nejen obsah programových tezí, neboť i výše uvedená nepolitická sdružení mají v programu věci, které se řeší politickými cestami (životní úroveň, ochrana životního prostředí, postavení ženy a důchodců ve společnosti, přijetí určitých zákonů atd.), nýbrž i způsob jejich **prosazování v podobě účasti na volbách** do Parlamentu a zastupitelstvech územních samosprávných jednotek (§ 1 odst. 1 ZPS). Jinými reformami účasti na formování a tvorbě politické vůle může být např. účast v referendu, v činnosti státních orgánů, v činnosti orgánů územní samosprávy atd.

g) Privilegovanost

Z našeho práva politických stran vyplývá určitý stupeň jejich **zvýhodnění vůči jiným typům sdružení**. Projevuje se již v **ústavním zakotvení** v rámci čl. 5 Základních ustanovení Ústavy ČR a v určitých výsadách s ohledem na základní cíl činnosti politických

stran. Ve srovnání s občanskými sdruženími podle zákona č. 83/1990 Sb. má přípravný výbor politické strany i tato strana daleko více právních prostředků k obraně před nezaregistrováním, před zásahy do činnosti a do samostatné existence strany.

h) Rovnost politických stran

Z ústavní úpravy postavení a poslání politických stran vyplývá i požadavek jejich rovnosti před státními orgány. Především **nemohou existovat žádné privilegované strany** ve vztahu k jiným stranám, nemluvě o zajištění podílu na státní moci (čl. 4 Ústavy ČSSR). Tak jako republikánská forma vlády v pravém smyslu vylučuje monarchii, tak vylučuje i takový mocenský monopol. Do důsledku je to provedeno v § 51 zákona o volbách Parlamentu.

i) Odlišnosti politické strany od politického hnutí

Ustanovení čl. 20 odst. 2 a 4 Listiny výslovně předpokládají existenci nejen politických stran, nýbrž i politických hnutí. **Rozdíly** mezi těmito dvěma formami politického organizování **možno dovozovat dvojím způsobem**. Na jedné straně z hlediska jejich chápání a politologii, jako předstupeň vzniku organizované politické strany v rámci vývojové linie iniciativa – hnutí – strana.

Z judikatury: Z nálezu Ústavního soudu ze dne 18. října 1995 č. 62/1995 sb. nál. ÚS, svazek 4 (nález byl vyhlášen pod č. 296/1995 Sb.): „Politické strany a politické hnutí jsou korporacemi na soukromoprávním základu, v nichž členství není výsledkem aktu veřejné moci, ale volného rozhodnutí jednotlivců, nemají veřejnoprávní statut a požívají proto ochrany, plynoucí ze základních práv a svobod, v rozsahu, v němž lze základní práva a svobody vztáhnout i na právnické osoby.

Politické strany nejsou ani institucemi veřejné moci ani se nenacházejí v postavení nadřízenosti či podřízenosti vůči nim, ale jsou partnery státu a podle § 5 zákona č. 424/1991 Sb., ve znění zákona č. 117/1994 Sb., jsou:

- a) odděleny od státu,
- b) nesmění vykonávat funkce státních orgánů ani tyto orgány nahrazovat
- c) nesmějí řídit státní orgány ani uhlídat povinnosti osobám, které nejsou jejich členy

Avšak i vůči svým členům mohou strany vynucovat pouze plnění těch povinností, jež byly převzaty způsobem a v míře, které stát právně uznává za závazné. Stranické

závazky, resp. povinnosti, jež stojí mimo tuto sféru, nejsou právně vynutitelné.“ (10, s. 209).

3.2 Shromažďovací a sdružovací právo z hlediska správního zákonodárství

Právo svobodně se sdružovat a pokojně shromažďovat patří k ústavně zaručeným politickým právům, která jsou ve své základní podobě zakotvena v čl. 19 a 20 Listiny základních svobod a dle J. Jurníkové (7, s. 59) bližší právní úprava náleží zejména do oblasti správně právní.

3.2.1 Právo shromažďovací

J. Jurníková (7, s. 59) v tomto rozboru uvádí, že, podle **zákona č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím**, v platném znění, mají občané právo se pokojně shromažďovat. Výkon tohoto práva slouží k využívání svobody projevu a dalších ústavních práv a svobod, k výměně informací a názorů a k účasti na řešení veřejných a jiných společných záležitostí vyjádřením postojů a stanovisek. Za shromáždění se považují též pouliční průvody a manifestace.

Shromáždění jsou zakázána v okruhu 100 m od budov zákonodárných sborů nebo míst, kde tyto sbory jednají a od budov Ústavního soudu nebo od míst, kde Ústavní soud jedná.

Působnost ve věcech práva shromažďovacího vykonávají v přenesené působnosti obecní úřady, v jejichž obvodu se má shromáždění konat, dále pověřený obecní úřad, přesahuje-li místo konání shromáždění územní obvod obecního úřadu, a pokud přesahuje i jeho území, potom krajský úřad, a přesahuje-li hranice kraje, ministerstvo vnitra. Realizace shromažďovacího práva není vázána na předchozí povolení státního orgánu, ale je založena na tzv. **oznamovacím principu**. Shromáždění proto nesmí být podmíněno povolením orgánu veřejné správy (7, s. 59).

V některých případech zákona ani tuto povinnost nepředepisuje. Jedná se o shromáždění členů, pracovníků a jmenovitě pozvaných hostů právnických osob, procesí, poutě a jiná církevní shromáždění sloužící k projevům náboženského vyznání, shromáždění v obydlích občanů a shromáždění jmenovitě pozvaných osob v uzavřených prostorech.

K podání oznámení je příslušný tzv. „*svolavatel*“ shromáždění, jímž může být občan starší 18 let nebo právnická osoba se sídlem na území ČR, anebo skupina osob. Svolavatel je povinen shromáždění písemně oznámit, a to tak, aby obecní úřad oznámení obdržel nejméně pět dnů předem. V odůvodněných případech lze oznámení přijmout i v kratší lhůtě.

V **oznámení** musí být uvedeny určité taxativně stanovené údaje, zejména účel shromáždění, den, místo, doba zahájení a jde-li o shromáždění konaném na veřejném prostranství, též doba ukončení, předpokládaný počet účastníků, potřebný počet pořadatelů a způsob jejich označení, a dále jméno, příjmení, trvalý pobyt a rodné číslo svolavatele.

Příslušný úřad posuzuje konání oznámeného shromáždění z hledisek zachování veřejného pořádku, jakož i bezpečnosti místa jeho konání pro zdraví účastníků shromáždění, a dále účel shromáždění, který nesmí být protiústavní či protizákonný.

Může s ohledem na místní podmínky nebo na veřejný pořádek svolavatel navrhout, aby se shromáždění konalo na jiném místě nebo v jinou dobu.

Zákon rovněž umožňuje radě obce ve svém územím obvodu určit *nařízením* místa, kde lze konat shromáždění dle zákona o právu shromažďovacím bez oznámení, a zároveň i stanovit dobu, v níž se taková shromáždění konat nesmějí (7, s. 62).

Příslušný úřad shromáždění **zakáže**, nebo již probíhající shromáždění rozpustí (oprávnění **rozpustit** shromáždění přísluší rovněž příslušníku Policie ČR, pokud není přítomen zástupce obce), jestliže nastanou některé ze zákonem taxativně stanovených podmínek, zejména jestli oznámený účel shromáždění směřuje k výzvě k popírání nebo omezování osobních, politických nebo jiných práv občanů, k dopuštění se násilí nebo hrubé neslušnosti, nebo výzvě jinak porušovat ústavu nebo zákony, nebo se má shromáždění konat na stejném místě a ve stejnou dobu jako jiné shromáždění, jehož jeho oznámení došlo dříve a mezi svolavatelem nedošlo k dohodě (7, s. 62).

O zákazu musí být rozhodnuto bezodkladně, nejpozději však do 3 dnů od okamžiku, kdy bylo doručeno platné oznámení. Rozhodnutí se vyvěšuje na úřední desce úřadu a vyhlásí se místním rozhlasem nebo jiným obdobným způsobem. Pokud o to svolavatel požádá, je mu rozhodnutí zasláno na vědomí současně s vyvěšením na úřední desce. Vyvěšením je rozhodnutí doručeno. Pokud ve shora stanovené lhůtě není písemně vyhotovení rozhodnutí vyvěšeno, může svolavatel shromáždění uspořádat.

Proti shora uvedeným rozhodnutím může svolavatel podat opravný prostředek k soudu. Opravný prostředek nemá odkladný účinek. Soud rozhodne do 3 dnů.

Svolavatel odpovídá za řízení a pokojný průběh shromáždění, pořadatelskou službu a ukončení shromáždění, k čemuž je oprávněn vydávat sám nebo prostřednictvím pořadatelů pokyny účastníkům shromáždění, k zajištění jeho řádného průběhu. Jestliže se svolavateli nepodaří při narušení pokojného průběhu shromáždění zjednat nápravu, požádá bez zbytečného odkladu o potřebnou pomoc úřad nebo příslušný útvar Policie ČR. Je-li důvodná obava, že shromáždění bude rušeno, může svolavatel požádat úřad nebo útvar Policie ČR, aby shromáždění byla poskytnuta ochrana.

Zákon stanoví také **povinnosti účastníků** shromáždění, a to dbát pokynů svolavatele a pořadatelů a nenarušovat řádný a pokojný průběh shromáždění a po jeho ukončení se pokojně rozejít. Účastníci shromáždění nesmějí mít u sebe střelné zbraně nebo výbušniny a rovněž jiné předměty, jimiž lze ublížit na zdraví, lze-li usuzovat, že mají být užity k násilí nebo pohrůžce násilí (7, s. 63).

Od účinnosti novely (1.1.2002) již účastníci shromáždění nesmějí mít obličej zakrytý způsobem ztěžujícím nebo znemožňujícím jejich identifikaci, pokud je proti shromáždění prováděn zákrok útvaru Policie ČR.

Zákon upravuje přestupek proti právu shromažďovacímu, jež může být spáchán svoláním shromáždění bez splnění oznamovací povinností svolavatele, a to pokutou do výše 5.000,- Kč. Uvedený přestupek je rovněž naplněn neuposlechnutím pořádkových opatření svolavatele nebo pořadatelů, ztěžováním přístupu účastníkům na shromáždění, nošením nebezpečných předmětů na shromáždění, neoprávněným zakrytím obličeje, a porušení dalších povinností stanovených zákonem, s pokutami odstupňovanými u jednotlivých skutkových podstat do výše 5.000,- 7.000,- 10.000,- Kč (7, s. 64).

3.2.2 Sdružování (spr. pr. Str. 59-61)

J. Jurníková (7, s. 59) uvádí, že základním předpisem upravujícím problematiku sdružování je zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění z. č. 300/1990 Sb., z. č. 513/1991 Sb. a z.č. 68/1993 Sb., který umožňuje občanům zakládat spolky, společnosti, svazy, hnutí, kluby a jiná *občanská sdružení*. Členy těchto sdružení mohou být i právnické osoby.

Této zákonné úpravě nepodléhají různá neformální sdružení bez právní subjektivity. Pod úpravou zákona o sdružování občanů nespadá a samostatnými právními úpravami je založen právníce politických strana hnutí, církví a náboženských společností, organizací mezinárodním prvkem, sdružování s výdělečným účelem, obecně prospěšných

společností, některých speciálních sdružení upravených zvláštními právními předpisy a dále veřejnoprávních korporací, které ovšem nelze označit jako sdružení ve vlastním slova smyslu a jejichž vznik a existence je rovněž založena samostatnými právními úpravami.

K výkonu sdružovacího práva není třeba povolení ze strany státního orgánu, ke vzniku sdružení je zákonem stanovena pouze povinnost **registrace** u příslušného orgánu státní správy, jímž je ministerstvo vnitra.

Návrh registrace sdružení mohou podávat nejméně tři občané, z nichž alespoň jeden musí být starší 18 let (přípravný výbor). V návrhu, který podepíší členové přípravného výboru s uvedením jména, příjmení, rodného čísla a bydliště rovněž uvedou, kdo z členů starší 18 let je zmocněncem oprávněným jednat jejich jménem.

Ministerstvo provede registraci, o němž se nevydává rozhodnutí ve správním řízení, do 10 dnů od zahájení řízení a v této lhůtě zašle zmocněnci přípravného výboru jedno vyhotovení stanov, na němž vyznačí den registrace, kterým je den odeslání. Jestliže zmocněnci nebylo do 40 dnů od zahájení řízení doručeno rozhodnutí ministerstva o odmítnutí registrace, sdružení vznikne následujícím dnem, který je dnem registrace.

Odborová organizace a organizace zaměstnavatelů se stává právnickou osobou dnem následujícím po dni, kdy ministerstvu byl doručen návrh na její evidenci.

Registraci odmítne ministerstvo vnitra pouze se zákonem stanovených důvodů – např. jestliže jde o organizaci, na kterou se nevztahuje zákon o sdružování občanů, nebo jde o sdružení nedovolené. **Nedovolená** jsou taková **sdružení**, jejichž cílem je popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženského vyznání a sociální postavení, rozněcovat nenávisť a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporovat násilí, nebo jinak porušovat ústavu a zákony, dále sdružení, která sledují dosahování svých cílů způsoby, které jsou v rozporu s ústavou a sdružení ozbrojená nebo s ozbrojenými složkami (s určitými výjimkami, související se sportovními účely nebo výkonem práva myslivosti). Proti rozhodnutí o odmítnutí registrace je možno podat opravný prostředek k Nejvyššímu soudu.

Zánik sdružení je možný dvěma způsoby. Jednak může sdružení zaniknout dobrovolným rozpuštěním nebo sloučením s jiným sdružením, anebo zanikne pravomocným rozhodnutím ministerstva vnitra o jeho rozpuštění, která připadá v úvahu, jestliže ministerstvo zjistí, že sdružení vyvíjí činnost, která zakládá obecně některý z důvodů pro odmítnutí registrace sdružení a přes upozornění ministerstva v takové

činnosti pokračuje. Také v tomto případě je možné podat opravný prostředek k Nejvyššímu soudu.

Zakotveno je také významné právo členů sdružení požadovat přezkoumání rozhodnutí jeho orgánů. To přichází v úvahu tehdy, jestliže člen sdružení považuje předmětné rozhodnutí za nezákonné nebo odporující stanovám. Příslušným k přezkoumání takového rozhodnutí je okresní soud.

Sdružení mohou mezi sebou uzavírat smlouvy o součinnosti k dosažení určitého cíle. Může tak být vytvořen i svaz zúčastněných sdružení jako právnická osoba, pro niž platí u stanovení zákona o sdružování.

Občanská sdružení mají právo obracet se na státní orgány s peticemi. Pokud je schůze nebo jiné shromáždění občanského sdružení přístupné veřejnosti, přítomní občané mají povinnosti účastníků shromáždění podle příslušného zákona (7, s. 60).

4 PROBLÉMY VYPLÝVAJÍCÍ Z PLATNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

V závěrečné kapitole této práce se zaměřím zejména na problémy vyplývající z platné zákonné úpravy. Pokusím se zde shrnout a popsat poznatky, které jsem nasbíral během studia mnoha materiálů pramenů a zdrojů potřebné pro napsání této práce. V několika případech (zejména u práva shromažďovacího) jsem byl zaražen nedokonalostí zákonných úprav. Toto jsem se snažil v poslední kapitole popsat a u některých případech i navrhnout potřebnou legislativní změnu. V žádném případě nejde o přesnou nebo konečnou podobu potřebných změn, ale o prezentaci mého názoru na tuto problematiku. U většiny problémů vyplývajících z platné právní úpravy se ale jedná „pouze“ o nepřesnosti ve formulacích, interpretacích a užívání někdy ne zcela vhodných pojmů, které mnohdy náš právní řád v žádném oddíle neřeší a přesně nedefinuje

Jednotlivé články Listiny jsem seřadil postupně, dle jejich umístění v Listině, aby kapitola zůstala přehledná, strukturovaná a bylo možno se v ní lépe orientovat.

U článku 5 Listiny základních práv a svobod vidí jako hlavní problém V. Pavlíček (10, s. 64) interpretaci tohoto článku. Upozorňuje, že tento článek pro ústavní instituci zvolil občanskoprávní terminologii. Občanské právo totiž striktně rozeznává způsobilost k právům a způsobilost k právním úkonům (§ 7 a 8 OZ), v jiných právních odvětvích toto rozlišování není významné nebo neexistuje. Poukazuje dále na to, že i jinak se ústavní pojem způsobilost k právům od stejného pojmu občanskoprávního významně liší a je tedy třeba s pojmem „způsobilost k právům“, ve smyslu čl. 5 Listiny zacházet opatrně a nepropadat civilistickému chápání této způsobilosti. Jinak hrozí řada nedorozumění.

U článku 6 Listiny se J. Filip (2, s. 93) pozastavuje nad zvláštností v ustanovení v odst. 1, podle kterého „*lidský život je hoden ochrany již před narozením*“. Připomíná, že tato formulace je výsledkem komplikované rozpravy před i při přijímání Listiny a jedná se o kompromis, který mnoho neřeší. Zároveň však dodává, že jde o otázku subjektivity a samotná formulace směřuje spíše k tomu, že se jedná o objekt ochrany a ne subjekt práva. Dále rozebírá ve shodě s V. Pavlíčkem (10, s. 69) formulaci „*Lidský život*“ a podotýká, že je to forma existence nikoli právní subjekt a upozorňuje, že by byl nutný opravný výklad. Nasciturus (plod v matčině lůně) z povahy věci může být subjektem jen některých práv. Konkrétně přichází do úvahy způsobilost k právům (čl. 5), právo na život (čl. 6 odst. 1), právo na dědění (čl. 11 odst. 1) a právo na náhradu škody (čl. 36 odst. 3). V našem právním řádu je pouze právo na dědění nesporné.

V. Pavlíček dále v souvislosti s č. 6 Listiny upozorňuje na interpretační problémy, které jsou spojeny s ustanovením druhé věty tohoto článku Listiny. Formulace „je hoden ochrany“ dle jeho vyjádření není normou, která by vyjadřovala příkaz, zákaz nebo dovolení, ale výrokem, obsahujícím přání. Dle něj je tedy nepochybné, že v právu na život je obsažena etická norma vyjádřená výrokem, že život je hoden ochrany.

U čl. 7 V. Pavlíček (10, s. 68) poukazuje na nejasnou otázku nedotknutelnosti nascitura, tj. plodu v lůně mateřském. Tuto otázku spojuje s čl. 6 odst. 1, ve kterém se ve své druhé větě (na rozdíl od věty první) nasciturovi nezaručuje právo na život, nýbrž jen prohlašuje, že jeho život je hoden ochrany. Uvádí, že tato formulace (a i teoretické úvahy) vedou k tomu, že nedotknutelnost ve smyslu čl. 7 se nevztahuje na plod v lůně mateřském jako na zvláštní subjekt (svědčí tomu i skutečnost, že u nascitura nelze hovořit o jeho soukromí), nepochybné však je, že nasciturus je ve smyslu čl. 7 nedotknutelný jako součást osoby své matky.

U čl. 8 V. Pavlíček (10, s. 87) ve shodě s Prof. Filipem konstatují, že zákonodárce ve snaze zajistit osobám, proti nimž je vedeno trestní řízení, co nejširší právní ochranu, stanovil velmi krátké a nepřekročitelné lhůty, v nichž musí být zadržená nebo zatčená osoba předána soudu, a v nichž musí soud o vzetí do vazby nebo propuštění na svobodu rozhodnout.

Dále v této souvislosti prof. Pavlíček zdůrazňuje, že výše uvedené lhůty zakotvené v článku 8 Listiny jsou jednoznačně nejkratší v porovnání s obdobnými lhůtami, které stanoví právní řády jiných zemí.

Osobně si myslím, že praxe, která se na základě právní úpravy obsažené v Listině a na ni navazujícím trestním řádu vytvořila, ukazuje, že snaha zákonodárce poskytnout zadržené osobě co největší právní jistotu, se v řadě případů obrací proti této osobě. Ve lhůtě 24 hodin od zadržení totiž musí vyšetřovatel nejen provést výslech takové osoby, ale také musí obstarat důkazy, které mají pro rozhodnutí o vazbě význam. Existence důkazů často vyplývá až z výpovědi této osoby. Státní zástupce po obdržení příslušného návrhu je ze zákona povinen přezkoumat postup vyšetřovatele nejen z hlediska zákonnosti, ale i z hlediska úplnosti obstaraných důkazů. V případě, že neshledá důvod pro propuštění zadržené osoby na svobodu, zpracuje písemný návrh na uvalení vazby a ten spolu se zadrženou osobu předá soudu. Toto vše se děje v původní lhůtě 24 hodin.

Často se stává vzhledem k limitovaným podmínkám v nichž policejní orgán, vyšetřovatel a státní zástupce pracují, že jejich rozhodnutí předat zadrženou osobu

s návrhem na uvalení vazby soudu je odůvodněno domněnkami, které se teprve dodatečně ověřují a ne zjištěnými skutečnostmi. Soud si je často této skutečnosti vědom, a proto i z obavy, že se tyto domněnky ukáží jako důvodné, je akceptuje při svém rozhodování o vazbě. Výsledkem je to, že v některých případech je obviněný vzat do vazby „z preventivních důvodů“ a je vlastně na něm, aby dokazoval, že důvody pominuly, ačkoli zde od začátku nebyly.

U čl. 10 se V. Pavlíček (10, s. 108) zabývá překrýváním s čl. 7 odst. 1, tj. pokud jde o právo na soukromí. Uvádí, že nedostatek koordinovanosti obou ustanovení spočívá a) v tom, že čl. 7 odst. 1 chrání soukromí člověka, kdežto čl. 10 odst. 2 chrání soukromí život člověka (a navíc jeho život rodinný) a b) v tom, že čl. 7 odst. 1 slibuje soukromí člověka nedotknutelnost, kdežto čl. 10 odst. 2 mu slibuje ochranu (tj. ústavní ochranu), nepoužívá však výrazu „nedotknutelnost“..

V tomto případě je tedy dle mého názoru zcela zřejmé, že rozdíly ve formulacích čl. 7 odst. 1 čl. 10 odst. 2 jsou pro praxi bez významu. Není zde totiž věcný rozdíl, ani rozpor, a ani není důvod soukromému životu ve smyslu čl. 10 upírat nedotknutelnost ve smyslu čl. 7. Tuto moji teorii podporuje i Prof. Pavlíček, který dále uvádí, že použitý výraz „nedotknutelnost“ v Listině není chápán jako silnější právní ochrana, nýbrž jde jen o slavnostnější jazykové vyjádření.

U článku 11 V. Pavlíček (10, s. 119) poukazuje na nejasný vztah první věty a věty odst. 3 a jeho dvou vět následujících. Uvádí, že je možná dvojí interpretace tohoto vztahu. Jako první interpretaci uvádí, že z větné souvislosti čl. 3 se zdá vyplívat, že druhá a třetí věta vymezují smysl věty první, že jsou tedy její autentickou legální interpretací. Jako druhou interpretaci uvádí, že je i možný výklad takový, kdy první věta vyslovuje obecnou a přímo aplikovatelnou normu a věty další uvádějí příkladmo konkrétní případy obecného zákazu uvedeného ve větě první.

Při nejasném vztahu první věty odst. 3 a jeho dvou vět následujících, na která V. Pavlíček upozorňuje se osobně přikláním k interpretaci první, jelikož dle mého soudu chtěl ústavodárce větou druhou a třetí vymezit smysl věty první.

V komentáři čl. 13 upozorňuje V. Pavlíček (10, s. 151) na to, že samotný pojem „listovní tajemství“ není našimi právními předpisy výslovně definován (charakterizován). Historický vývoj tohoto pojmu je prozaický a v naší právní kultuře se vyvinul z „tajemství pečeti“, co bylo zapečetěno, bylo uzavřeno a s obsahem pečeti opatřené listiny se mohl seznámit jen její adresát.

Zde se domnívám, že ústavodárce se mohl inspirovat Ústavou z roku 1948, která zakotvovala tajemství listovní ve svém § 6 velmi podrobně: „Nikdo nesmí porušovat tajemství uzavřených listů ani jiných písemností, ať chovaných v soukromí, ať zasílaných poštou nebo jiným dopravním prostředkem, leč v případech zákonem stanovených a způsobem podle zákona upraveným. Obdobně je chráněno tajemství zpráv podávaných telefonem, telegramem nebo jiným takovým veřejným zařízením“.

V čl. 14 J. Filip shodně s v. Pavlíčkem poukazují na výrazy jako: bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochrana zdraví, ochrana práv a svobod druhých, ochrana přírody na vymezených územích, kdy se shodují, že se většinou jedná o „neostré pojmy“, které nejsou Listinou, ale ani zákony definovány a konkrétní vymezení většiny těchto pojmů je věcí státních orgánů, včetně Ústavního soudu, který by je musel v případě potřeby vyložit. Prof. Pavlíček vedle těchto negativních dopadů, spočívajících v právní nejasnosti pojmů označuje za pozitivní rys možnost dynamiky výkladu a prostor pro uvážení.

J. Filip (2, s. 124) dále u čl. 14 uvádí jako nejasný pojem „nevyhnutelnost“ a dodává, že není Listinou blíže specifikován. Důvod nevyhnutelnosti je tedy plně ponechán na uvážení a zdůvodnění zákonodárcem – Parlamentem.

Pojmy „bezpečnost státu“ a „veřejný pořádek“ nejsou v právním řádu jednoznačně vymezeny, i když pojem „veřejný pořádek“ je různými právními předpisy poměrně hojně a dlouho používán.

V čl. 15 se opět setkáváme s pojmy, které nejsou právně jednoznačné. V. Pavlíček (10, s. 165) zde uvádí pojem „svědomí“. A dále k tomuto uvádí, že pojem může být chápán různými náboženskými vyznáními a společenskými skupinami odlišně. A konstatuje, že svědomí člověka je u každého zcela individuální, byť je spoluvytvářeno kulturními, náboženskými, etickými a jinými vlivy.

V souvislosti s čl. 19, který pojednává o shromažďování občanů, u ustanovení absolutních zákazů shromáždění na místech uvedených v § 1 odst. 5 zákona č. 84/1990 Sb. a § 25 zákona č. 182/1993 Sb. se V. Pavlíček (10, s. 198) domnívá, že i když je patrně lze zdůvodnit zájmem o ochranu veřejného pořádku, sotva o nich lze dovodit, že jde o opatření v demokratické společnosti nezbytná.

Zákonem nelze omezit shromáždění, která by se nekonala na veřejném místě. To je dle mého názoru problém, který by se měl co nejdříve řešit. Díky této nedokonalosti právní úpravy zde nastávají situace, které známe z televize, kdy akce nahlášená jako oslava

narozenin slouží jako zástěrka pro skupinky radikálních příznivců různých hnutí, kteří se v uzavřených hospodách, sokolovnách apod. shromažďují aby zde za zavřenými dveřmi provolávali různá hesla a zpívali písně, které často popírají základní lidská práva zaručené Listinou základních práv a svobod. Jak už sem psal dříve stát se zaručil přijetím Listiny základních práv a svobod tato chránit, ale díky nedokonalé právní úpravě to v tomto případě může činit jen velmi obtížně. Současná právní úprava shromažďovacího práva potom vede k tomu, že policejní orgány čekají před takovouto budovou a mnohdy nezasáhnou, protože je jen velmi složité nalézt právě tu mez kdy je již zákonný důvod pro rozpuštění takového shromáždění. Dnes je již běžné, že během takové akce jsou na místě přítomni státní zástupce a soudní znalec, kteří jsou nuceni za stávající právní úpravy posuzovat danou situaci přímo na místě a právě jen oni jsou oprávněni na místě rozhodnout. Obtížný je potom samozřejmě i proces prokazování porušení zákona konkrétní osobě.

Dle mého názoru je potřeba zajistit odpovídající ochranu základních lidských práv a svobod. V zákoně č. 84/1990 Sb. by bylo nutno přijmout takovou novelizaci, která by zajišťovala možnost provádět kontrolu uvnitř takových shromáždění. Možnost přístupu určitého zástupce, např. obce nebo policejního orgánu, na takové akce by mohla do budoucna dosáhnout požadovaného výsledku. Je zřejmé, že konkrétní znění takové úpravy by muselo být formulováno velmi citlivě a přesně. Samozřejmě by bylo nutno vyjmutí určitých velmi specifických typů akcí jako např. svatba, křtiny apod., kde by dle mého názoru již mohlo docházet ze strany státu k porušování základních lidských práv a svobod.

U čl. 20, který pojednává o sdružování občanů V. Pavlíček (10, s. 205) upozorňuje na nejasnost výkladu čl. 20 odst. 2 Listiny, jelikož ve spojitosti s jeho prvním odstavcem mají občané zaručené právo sdružovat se v politických stranách a politických hnutích včetně jejich zakládání. Na rozdíl od jiných forem sdružování Listina tuto možnost v čl. 42 odst. 1 omezuje na občany ČR (stejně tak na rozdíl od výše uvedených mezinárodních smluv). To dále konkretizuje ustanovení § 2 odst. 3 ZPS, podle kterého „*členem strany a hnutí může být občan*“ starší 18 let. Ústavně ovšem není jednoznačně členství cizinců nezakázáno, neboť i ti mají podle čl. 2 odst. 3 Listiny právo činit vše, co jim není zakázáno. Nemohou se ale v této záležitosti obracet na Ústavní soud, neboť se nejedná ve smyslu čl. 20 odst. 2 Listiny o jejich základní práva. Pokud by to ústavní předpis stanovil tím způsobem, že by zakázal členství v politických stranách např. cizincům, nemohl by obyčejný zákon stanovit nic jiného. Pokud však ústavní předpis zaručuje sdružování se

občanům (nikoli „pouze“ občanům), zákon může (ale nyní tak již musí učinit výslovně) tuto možnost přiznat i cizincům. ZPS to po novelizaci zákonem č. 117/1994 Sb. vylučuje, neboť již nepřipouští výklad „a contrario“. Ten byl možný díky dovětku „členem s právem volit a být volen do orgánů strany“ v původním znění ustanovení § 2 odst. 3 ZPS umožnivšímu věk nebo státní občanství. Nyní byl tento dovětek vypuštěn a tím byl takový způsob výkladu (minulosti např. SPR RSC využitý) vyloučen.

ZÁVĚR

Přirozená práva člověka podle pojetí Listiny základních práv a svobod existují nezávisle na rozhodnutí státu. Právě takové pojetí parlament uznal a učinil je základním principem této Listiny. Tím, že stát v jednotlivých ustanoveních Listiny zaručil tyto práva, zavazuje se je chránit.

Listina základních práv a svobod reaguje i na trpké zkušenosti z dob, kdy lidská práva a svobody byly potlačeny. Takovým obdobím byla doba tzv. druhé republiky, která ve snaze se přizpůsobit nacistickému Německu odvrátila se od demokratických základů, na nichž bylo Československo v roce 1918 ustaveno, kdy potlačovala demokratické svobody a podporovala antisemitismus. Druhým obdobím byla německé okupace, kdy českému národu hrozila již připravovaná genocida, která v první fázi postihla především židovské spoluobčany a byla uplatňována teorie o nerovnosti lidských bytostí. Dalším obdobím nastalo po nastolení moci komunistické strany, která vykonávala vládu též prostředky potlačení přirozených občanských a lidských práv a nedbáním ústavnosti a zákonnosti, tedy v rozporu s principy, z nichž tato Listina vychází.

Základními lidskými právy jsou práva, kterými je člověk charakterizován jako lidská bytost a které jsou určující pro jeho místo v přírodě a společnosti. Jimi jsou chráněny základní hodnoty jako lidský život, osobní svoboda, možnost přisvojování prostředků, lidská důstojnost a soukromí i svoboda přesvědčení.

Listina v čl. 19 zaručuje právo pokojně se shromažďovat. Podrobnosti upravuje zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, ve znění zákona č. 175/1990 Sb. Ke shromáždění ani jeho svolání není třeba povolení orgánů státní správy či samosprávných orgánů. Zákon může toto právo omezit ze stanovených důvodů, jde-li o shromáždění na veřejných místech, tj. na místech veřejně přístupných. Na jiných místech toto právo omezit nelze.

Právo se sdružovat je zaručeno Listinou v čl. 20. Podrobnosti upravuje zákon č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů ve znění pozdějších předpisů. Svoboda sdružování je chráněna ust. §238 a trestního zákona. Svoboda sdružování je právo vytvářet jak sdružení, která mají povahu právních subjektů, tak i sdružení neformální, nemající právní subjektivitu. Druhá věta odstavce 1 vyjadřuje právo zakládat sdružení, která mají být právníckými osobami. Právo zakládat politické strany a hnutí je uvedeno v třetí větě odst. 1.

Cílem mé práce bylo provést charakteristiku ústavní úpravy základních práv v ČR, rozebrat základní práva z hlediska potřebné návaznosti na zákonnou úpravu a charakterizovat zákonnou úpravu sdružovacího a shromažďovacího práva v ČR. Ve čtvrté části práce jsem zhodnotil problémy vyplývající z platné zákonné úpravy a její vztah na ostatní úpravy. Celou práci jsem rozdělil do čtyř základních částí, ve kterých postupně rozebírám stanovené cíle.

POUŽITÁ LITERATURA

1. FILIP, J. *Ústavní právo České republiky. 1. díl: Základní pojmy a instituty, Ústavní základy ČR*. 2. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1492-X.
2. FILIP, J. *Ústavní právo*. 1. díl. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0649-8.
3. FILIP, J. *Ústavní právo*. 2. díl. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0920-8.
4. FILIP, J. *Ústavní právo*. 3. díl (vybrané předpisy). 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1029-0.
5. FILIP, J., SVATOŇ, J., ZIMEK, J. *Základy státovědy*. 3. opravené a zkrácené vydání. Brno : MU, 2004. ISBN 80-210-3023-2.
6. HENRYCH, D. et al. *Správní právo – obecná část*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství C. H. BECK/SEVT, 1994. ISBN 80-7049-069-1.
7. JURNÍKOVÁ, J. et al. *Správní právo: zvláštní část*. 5. doplněné vyd. Brno : MU, 2004. ISBN 80-210-3417-3.
8. MIKULE, V. Lidská práva, vztah práva vnitrostátního a práva mezinárodního. In *Český bulletin*, roč. 1995, č. 1, s. 9.
9. MIKULE, V., SLÁDEČEK, V. *Zákon o ústavním soudu – komentář a judikatura k Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod*. 1. vyd. Praha : EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2001. ISBN 80-86432-10-6.
10. PAVLÍČEK, V. *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl: Práva a svobody*. 2. doplněné a rozšířené vyd. Praha : Linde Praha a. s., 1999. ISBN 80-7201-170-7.
11. PAVLÍČEK, V. *Ústavní právo a státověda. 2. díl: Ústavní právo České republiky – část první*. 1. vyd. Praha : Linde Praha a. s., 2001. ISBN 80-7201-273-8.
12. Ústavní soud: Historie ústavního soudnictví [online]. [cit. 2005-04-20]. Dostupné na WWW <URL: <http://www.concourt.cz/pages/historie.html>>.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

čl. – článek

ČNR – Česká národní rada

ČR – Česká republika

ČSFR – Česká a Slovenská Federativní republika

Listina – Listina základních práv a svobod

OZ – Občanský zákoník

Sb. – Sbírka zákonů

Sb. nál. ÚS – Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu

Tr. ř. – trestní řád

Tr. zák. – trestního zákona

ÚS – Ústavní soud

ZPS – Zákon o politických stranách

ANOTACE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

1. **Název práce:** Základní práva z hlediska vztahu ústavního a správního zákonodárství se zřetelem na sdružovací a shromažďovací právo
2. **Příjmení a jméno:** Němec Pavel
3. **Obor:** Hospodářská politika a správa
4. **Vedoucí práce:** JUDr. Miloš Matula, CSc.
5. **Počet stran:**
6. **Přílohy:** 1
7. **Rok obhajoby:** 2005
8. **Klíčová slova:** Listina základních práv a svobod
Ústava ČR
ústavní zákonodárství
správní zákonodárství
základní práva
legislativa
zákonná úprava
právo sdružovací
právo shromažďovací
9. **Resumé:** Pro svou bakalářskou práci jsem si vybral téma *Základní práva z hlediska vztahu ústavního a správního zákonodárství se zřetelem na sdružovací a shromažďovací právo*. Práce je rozdělena do čtyř na sebe navazujících základních částí. První je zaměřena na charakteristiku základních práv v ústavní úpravě České republiky. Druhá část rozebírá potřebné návaznosti základních práv na zákonnou úpravu. Ve třetí základní části mé bakalářské práce jsem se snažil co nejlépe charakterizovat zákonnou úpravu sdružovacího a shromažďovacího práva v České republice. V poslední části mé bakalářské práce se snažím o zhodnocení problémů vyplývajících z platné zákonné úpravy a její vztah na ostatní úpravy.

REMARK OF THE BACHELOR'S THESIS

1. **Name of the work:** Basic rights in term of relation constitutional and administrative legislation in consideration of freedom to association and assembler
2. **Surname and name:** Němec Pavel
3. **Speciality:** Economic policy and administration
4. **Thesis leader:** JUDr. Miloš Matula, CSc.
5. **Pages:**
6. **Number of files:** 1
7. **Exam year:** 2005
8. **Key words:** Charter of Fundamental Rights and Freedoms
Constitution of the Czech Republic
constitutional legislation
administrative legislation
basic rights
association freedom
assembler freedom
9. **Resumé:**

I chose for my bachelor thesis following subject: *Basic rights in term of relation constitutional and administrative legislation in consideration of freedom to association and assembler.*

I divided my thesis to the four basic continuing parts. I focused on the characteristics of the basic rights in the constitutional alteration of the Czech Republic on the first part. The second part analyses necessary continuations of the basic rights on the judicial adaptation. I tried to characterize a legislative adaptation of the association and assembler rights in the Czech Republic in the third part of my bachelor thesis. I endeavour to evaluate problems ensuing from the valid judicial adaptation and its connection with the other adaptations in the last part of my bachelor thesis.